

Лещук Василь Іванович

Літургіка

Бережани 2023

Укладач: Лещук Василь Іванович – викладач-методист циклової комісії гуманітарних дисциплін ВСП «Бережанський фаховий коледж НУБіП України».

Рецензент: Луговий Богдан Васильович – кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри «Гуманітарної освіти і туризму» ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічних інститут».

Бойко Олександра Іванівна – спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, завідувач навчально-методичної лабораторії ВСП «Бережанський фаховий коледж НУБіП України».

Навчальний посібник містить розшифрування лекційного курсу. Тієї, розглянуті в його рамках, є основоположними для початкового етапу освоєння богослужбового Статуту. Лекції покликані познайомити студентів з системою послідовності і текстів, що використовуються нині в Церкві в річному, седмичному і денному богослужбових колах.

Посібник адресований студентам духовних навчальних закладів, філософських курсів, а також всім, хто цікавиться богослужінням.

Зміст

<i>1</i>	<i>Храм, його складові частини, їх значення. Типи сакральних споруд.....</i>	<i>5</i>
<i>2</i>	<i>Літургія.....</i>	<i>12</i>
<i>3</i>	<i>Євхаристія.....</i>	<i>18</i>
<i>4</i>	<i>Священничий одяг, ризи.....</i>	<i>41</i>
<i>5</i>	<i>Молитва.....</i>	<i>46</i>
<i>6</i>	<i>Богослужіння.....</i>	<i>49</i>

Храм, його складові частини, їх значення. Типи сакральних споруд.

Слово «сакральний» - священний; той, що стосується релігійного культу чи ритуалу.

Храм це будівля, присвячена Богу і призначена для Богослужінь, або ж культова споруда, призначена для здійснення богослужінь і релігійних обрядів.

Слово «храм» запозичено українською мовою з церковнослов'янської, в якій воно мало значення «будинок, будівля, житло, дім». Відповідне давньоруське слово з повноголоссям, що й досі збереглося в українській мові - це «хором або хороми». У зв'язку з тим, що слово «храм» у значенні «дім» вживалося здебільшого у релігійних текстах, воно набуло значення «Божий дім, церква, храм».

Церква (грец. Συγκέντρωση των πιστών, «зібрання вірних») це християнська організація духівництва і віруючих. Також локальне представництво такої організації.

Церква (грец. Οίκος Κυρίου, «дім Господа») це храм, в якому відбувається християнське богослужіння.

Церква (храм) це освячений дім Божий, в якому віруючі збираються для прославлення Бога в молитвах і богослужіннях.

У Старому Заповіті перший храм на честь істинного Бога був зведений Мойсеєм. Це було після того, як Господь явився йому на горі Сінай. Цей храм був пересувний. Він мав вигляд намету, і тому його можна було складати й переносити з одного місця на інше. Він називався СКМНІЄЮ. У 1017 році до Христа цар Соломон побудував в Єрусалимі кам'яний храм, за зразком храму Мойсеєвого, але в значно більших розмірах. Після повернення юдеїв з Вавилонського полону вони побудували в Єрусалимі новий храм на місці першого, зруйнованого Вавилонським царем Навуходоносором.

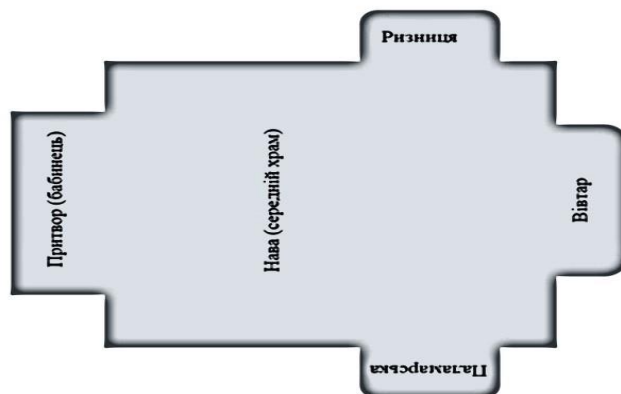
В Новому Заповіті першим християнським храмом була горниця, в якій Ісус Христос встановив Таїнство Святого Причастя. В часи гонінь християни переважно збирались для молитви в таємних місцях, наприклад у печерах, катакомбах, на кораблях.

За своїм зовнішнім виглядом християнські храми здавна будувались переважно у вигляді корабля, кола або хреста. Всі ці форми мають символічне значення. Форма корабля нагадує вірним, що навкруги них море життя, а Церква Христова спроможна привести людину до небесної пристані. Форма кола означає вічне існування Церкви. А форма хреста нагадує, що хрест є справжньою основою Церкви.

Храм найчастіше прикрашається кількома банями (куполами), що завершуються хрестами. Це означає, що Христос є Головою всіх християн, коли розп'ятий був на хресті. Кількість бань на святинях може бути від однієї до дванадцяти, і це теж має свою символіку. Одна баня символізує Єдиного Бога; дві - гармонійне з'єднання Божого і людського єства в особі Сина Божого Ісуса Христа; три бані вказують на Єдиного Бога у Святій Тройці; 4 бані - чотирьох Євангелістів; п'ять символізують Ісуса Христа й чотирьох євангелістів; сім бань - сім Святих Таїнств; дев'ять - дев'ять чинів ангельських; дванадцять бань пригадують про дванадцятьох апостолів.

Вхід у храм повинен бути з заходу, а вівтар - зведений до сходу, на знак того, що Церква Христова була заснована на Сході, бо там сталося все те, що Ісус Христос звершив на землі для спасіння людей. Тому вірні під час богослужіння звертаються лицем до Сходу, де жив, проповідував Своє вчення, страждав, помер, воскрес і вознісся на небо Спаситель.

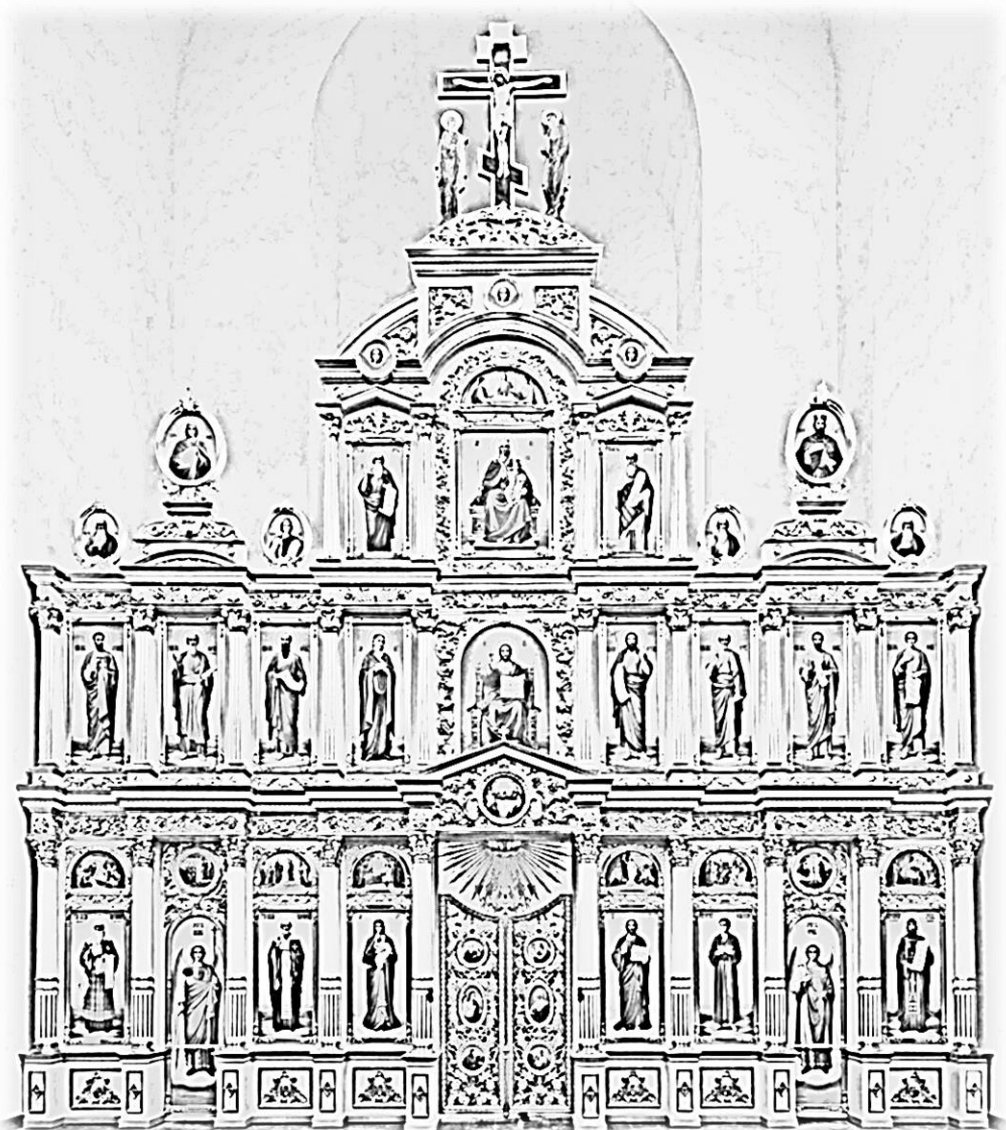
Всередині християнський храм поділяється на три головні частини. В цьому відношенні він має подібність до старозаповітного храму, який також поділявся на три головні відділи або частини. Складові частини православного храму такі: притвор, середній храм і вівтар.

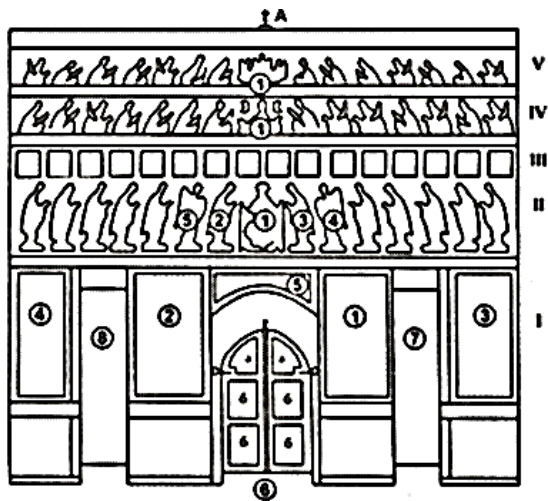

– притвор (бабинець) – у візантійській християнській архітектурі це крипе передсіння при передній стіні храму. Утворився на основі підтіння, що оточувало передхрамовий дитинець. Призначений передусім для оглашених і покутників. У романській архітектурі перетворений на бабинець.

– нава (середній храм) – (з латинської "корабель"), храм вірних – середня частина, символізує сферу ангелів; призначений для перебування мирян. У теперішніх часах притвор втратив своє давнє призначення, окрім того, у малих храмах він буває відсутнім. Такі храми називаються дводільними на відміну від звичних – тридільних.

– вівтар – третя головна частина храму. Первісно місце для жертвопринесення або жертвне вогнище (у греків ботос), місце для здійснення літургії в християн. Вівтар звичайно будується вище середини храму і відділяється від неї перегородкою - іконостасом, на якому малюються ікони.

I ярус - Намісний чин

1 - «Спаситель»

2 - «Богородиця»

3 - Храмова ікона

4 - Намісна ікона

5 - Паємна вечеря

6 - Царські врата

7- 8 - Дияконські двері

II ярус - Деісусний чин

1- Спас в силах

2- Богородиця

3- Іван Предтеча

4- Архангел Гавриїл

5- Архангел Михаїл

III ярус - Празничний чин

Різдво Пресвятої Богородиці.

Воздвиження Чесного Хреста.

Різдво Господа нашого Ісуса Христа.

Богоявлення Господнє (Йордан).

Стрітення Господнє.

Благовіщення Пресвятої Богородиці.

Воскресіння Господнє.

Вхід у храм Пресвятої Богородиці (Введення).

Преображення Господнє.

Успіння Пресвятої Богородиці.

Зіслання Святого Духа на апостолів.

Вознесіння Господа нашого Ісуса Христа.

IV ярус - Чин пророків

V ярус - Праотцівський чин

1- Пресвята трійця

A- Голгофа

Вівтар означає «високий жертівник». Це слово латинське, складається з двох слів: «альта» - високий і «ара» - жертівник. Ця назва повністю відповідає цій частині храму, де приноситься найсвятіша безкровна жертва Тіла і Крові Господніх. Ця частина храму зображує собою саме «небо», де Богочоловік Ісус Христос з Пречистою Своєю Матір'ю та сонмом ангелів і святих перебуває у вічній славі і безперестанку піклується про віруючих, що живуть на землі. І так, як небо недоступне для земного житла, так і вівтар, по закону Церкви, повинен бути недоступним для осіб, які не мають особливого освячення.

В самому вівтарі, в середині його, знаходиться Престіл, на якому таїнственно присутній Сам Христос, Цар Слави.

Святий Престіл має найбільше значення у вівтарі і взагалі в усьому храмі; це «місце невидимого перебування Самого Бога» і як Жертовник, на якому приноситься Найсвятіша Жертва Тіла і Крові

Христових.

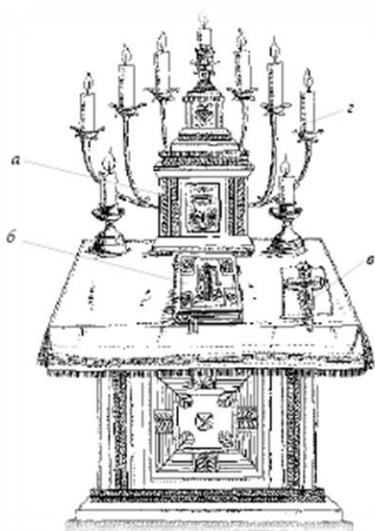

З лівого боку (у північно-західній частині вівтаря) від Престолу знаходиться Жертівник, на якому звершується проскомидія. Жертівником називається стіл, на якому під час звершення проскомидії приготавлиються Святі Дари для Таїнства Святого Причастя.

На святому Престолі завжди стоїть дарохранительниця, цебто скринька, в якій знаходяться часточки Святих Дарів для причащення хворих, а також напередсвячені Дари. Інакше дарохранительниця називається ковчезом (кївотом) і служить, як згадка про Ковчез Заповіту старозаповітньої Церкви, в якому зберігалась Божя Святиня.

На Святому Престолі лежать також Святе Євангеліє та Животворчий Хрест.

Престі́л:

- а) Кивот;*
- б) Євангеліє;*
- в) Напрестольний хрест;*
- г) Семисвічник.*

Вівтар - це найсвятіше місце у храмі Божому, місце перебування Бога. Через те світським людям не належиться входити до святого вівтаря без крайньої потреби. А якщо це вже необхідно, то слід схилити голову та осінити себе хресним знаменням.

Середній храм - це найбільша частина святині, де збираються християни під час Літургії та молитов. Ця середня частина святині, яку названо навою (від лат. «навіс» - корабель), була розділена колонами на три частини. Спереду нави, перед іконостасом, збудовано підвищення, яке називається солеєю. Середина солеї, де диякон читає Євангелію та виголошує єктенії, а священник - проповіді, зветься амвоном. Амвон - слово грецьке, означає «піднімаюсь». Амвон також знаходиться на солеї. Клірос - це краї солеї з північної та південної сторони, які служать місцем для читців та співаків. Це місце призначене для нижчих чинів церковнослужителів.

При кліросах звичайно ставлять хоругви, тобто знамена або знаки перемоги Ісуса Христа над смертю та християнської віри - над світом. На хоругвах зображується Воскресіння Господа; вони використовуються при святкових хресних ходах.

Перед амвоном навпроти царських врат знаходиться тетрапод.

Напроти царських воріт, в кінці нави, розміщені хори - підвищення для людей, що співають в хорі. Бо ж хор прикрашає церковний спів, який є невід'ємною частиною православного богослужіння.

Дзвіниця - баштоподібна мурована (рідше дерев'яна), переважно культова, споруда зі дзвонами.

Каплиця - християнська культова споруда, призначена для релігійних відправ і молитов.

У східній християнській традиції каплиця – це невеличка церква (часто без вівтаря) або навіть простий стовп з іконою.

Каплиці споруджуються на відзнаку якоїсь події або як надгробний пам'ятник на площах, кладовищах або околицях міст і сіл, при в'їзді в населений пункт, на шляхах.

Літургія

Літургія (грец. λειτουργία, leitourgia - «служіння, спільна справа») - богослужіння з приношенням Святих Дарів. Також - Божественна літургія або Свята літургія.

Свята Літургія

Свята Літургія займає в християнських церквах центральне місце: її основою є святе Таїнство Євхаристії, бо в християнській традиції вважається, що встановив Євхаристію та виконував її сам Ісус Христос - і відтоді Церква її постійно практикує. Вважається теж, що через Євхаристію Христос є присутній у церкві Тілом і Кров'ю, що подаються вірним за посередництвом хліба і вина. У традиційному християнстві дослівно вірять, що у Святій Літургії хліб і вино освячуються та переміняються на Тіло і Кров Христа Спасителя.

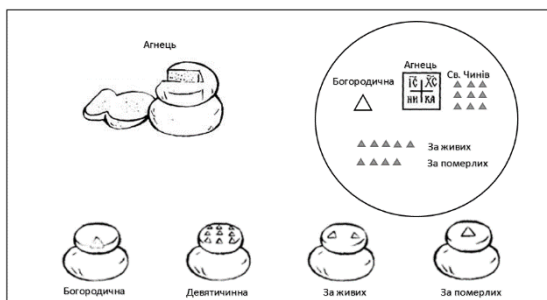
Відправа Святої Літургії відбувається на основі богослужбових книг.

Частини Святої Літургії

Перед початком ієрей і диякон, молячись, одягають літургійні ризи. Розпочинається Служба Божа, що складається з трьох основних частин:

Проскомидія

Головною функцією Проскомидії є приготування Святих Дарів. У святилищі, за зачиненими Царськими воротами, на жертовнику (проскомидійнику), без участі вірних відбувається приготування Дарів хліба і вина. Це приготування супроводжується молитвами і қадінням.

На спеціальному блюді - дискосі біля Агнця - Євхаристійного хліба, викладаються частинки хліба на згадку про Матір Божу, святого Івана Хрестителя, пророків, апостолів, мучеників,

а також живих і померлих, щоб у молитвах згадати їх душі. Викладені в такий спосіб

частинки хліба є знаком участі у Пресвятій Жертві цілого людства разом з Богородицею та іншими святими. Частинки викладені на дискосі біля Агнця-Христа, відображають цілу Церкву - Церкву на землі і з'єднану з нею Церкву небесну. У центрі Церкви - Христос, символом цілого Всесвіту є дискос.

Хліб, що використовується за здійснення Божественної Літургії, є квасний, натомість у Римо-католицькій церкві вживають неквасний хліб-опрісноку. Для відправлення Божественної Літургії вживається 4 просфори (хліби) з витисненим знаком хреста й літер, що є скороченням від слів Ісус Христос перемагає (ІС ХС НКЯ) та одна - з іконою Богородиці або стилізованим написом МАРІЯ. З цих просфор ієрей вирізає: з першої кубічної форми хліб євхаристійний - Агнець, з другої - частинку на згадку та вшанування Богородиці (просфора богородична), з третьої - 9 частинок за святих («дев'ятичинна»), з четвертої за живих, з п'ятої - за померлих. Вирізання і викладення частинок супроводжується молитвами та проханнями про прийняття Жертви.

Згідно з Євангельською розповіддю про Хресну смерть Ісуса Христа (Йо.19:34) з Його рани витекла кров і вода, тому й у чаші на Проскомидії змішується вино з водою.

Проскомидії немає на Літургії Передосвячених Дарів, оскільки вона служиться під час Великого (Пасхального) посту і звершується на Агничній просфорі, попередньо заготованій на повній літургії.

Літургія оголошених

Другою частиною Літургії є Літургія Оголошених, названа так тому, що на ній могли бути присутніми люди, які тільки готувались до Хрещення, тобто проходили катехизичне навчання - «оголошення у вірі». У Римо- та Греко-католицькій церквах ця частина Літургії називається Літургією Слова.

Метою Літургії Слова є навчання вірних. Христос є присутній в своєму Слові, бо це Він промовляє, коли читається Святе Письмо в Церкві (з Конституції II Ватиканського Собору).

Літургія Оголошених розпочинається відчиненням Царських воріт. Спільно співаються фрагменти псалмів, антифони, читаються єктенії, Апостол, Євангеліє. Ієрей виголошує проповідь. Закінчується друга частина Літургії закликком «Оголошені, вийдіть», який символізує, що на Літургії вірних можуть бути присутні лише охрещені, тому що вони можуть брати участь у Шайні Євхаристії.

Літургія вірних

Літургія Вірних (у Католицьких Церквах - Літургія Жертви) - головна частина Божественної літургії. Вона складається з трьох частин:

Приготування до Євхаристійного Жертвоприношення. Сюди входить:

Молитва вірних і єктенія за них - у цей час священник розгортає ілтон, символ простирадла, у яке було загорнуте тіло Христа (Плащаниця)

Великий Вхід - найбільш врочиста подія Служби Божої. Як Св. Євангеліє на Малому Вході є знаком навчати, так Дари на Великому Вході - є знаком жертвувати.

Прохальна єктенія - головна ідея єктенії - досконале християнське життя і свята смерть. Отже освячення та спасіння людини.

Поцілунок миру - це вияв любові, приязні, дружби. Колись усі присутні це робили. Коли відійшов звичай взаємного поцілунку, і щоб надати сенсу першій частині заклику, додали вираз "щоб однодумно визнавати". "Христос між нами - є і буде" - це слова поцілунку.

Символ віри

Канон, Євхаристійна молитва - Анафора (жертвоприношення). Сам Ісус Христос дав тільки слова встановлення, а все решта - обряди, які ми бачимо з попередніх частин, добудова в часі розвитку Церкви, а тому є різні обряди Канонів. Анафора поділяється на вісім частин:

Євхаристійний діалог - діалог є введенням до самого Канону: «вгору піднесіть серця» - «піднесли до Господа».

Похвально-благодарна молитва - хвала, прославлення за велич і могутність Бога. Подяка за діло створення, відкуплення, різні добродійства. Взята ця молитва з благодарних (подячних) молитов євреїв перед трапезою.

Серафимський гімн - «тріумфальний марш», звуки якого сповіщають про близький прихід Христа.

Євхаристійна молитва (освячення) - живий діалог, подібна до похвально-благодарної, але мотив тут - відкуплення Христа. Слова освячення від першої особи, тобто священник немов другий Христос. Люди відповідають «Амінь» - нехай так буде.

Епіклеза - означає призивання Святого Духа, щоб Він освятив Дари. Православні та католики мають різну думку в якій момент відбувається консекрація (освячення Дарів). Православні вважають, що лише на слова епіклези, римо-католики - на слова

«Прийміть...», а греко-католики - весь обряд освяченням. Треба розуміти, що на епikleзі довершується освячення. Роль Святого Духа є завершувати.

Молитва анамнези - факт приношення Богові Отцю жертви-Христа; «Швоє від Швоїх».

Євхаристійне поминання - молитви заступництва, посередництва. Інтегральний характер поминань, тобто не поіменно, бо часу замало, щоб імена всіх святих читати. Поминання святих, щоб подякувати Богові за їхню святість, і щоб ми брали приклад з них. Поминання померлих - за упокій, Чистилище; живих - за святість життя. Всі вони разом представляють повноту Церкви: Прославлену, Стражденну та Воюючу - весь народ Божий.

Кінцеве славослов'я - кінцеве прославлення. Євхаристійний Канон сам собою цілісний твір: прославлення, подяка, перепросьба та прохання - усі види молитви. Після - гімн Богородиці «Достойно є воістину».

Святе Причастя. Остання частина Літургії Вірних є «жертвою споживання».

Під час Божественної Літургії велику частину молитов ієрей проказує тихо.

Хто не прийняв з якихось причин Причастя, роздається антидор. Звичайно, не завжди.

Молитви за живих та спочилих на Літургії

Поминання живих та спочилих на Літургії перебувають у тісному зв'язку з цим вченням і розвивається паралельно. З принесенням дарів до вівтаря як особистої жертви, з'єднувалась молитва за жертводавців та імена їх в тій чи іншій формі згадувались при освяченні дарів. Спочатку ці дари приносились кожним з членів Церкви тільки особисто за себе та від свого імені. Пізніше стали надавати їм особливе клопотальне значення й використовувати їх як засіб доручити себе молитвами Церкви. Так, новошлюбні, за словами Пертуліана, приносили дари для Євхаристії для того, щоб отримати право на молитву під час освячення дарів, а участю в Причасті скріпити свій шлюбний союз. Подальший розвиток цієї практики виявився вже в тім, що стали приносити дари та прохати молитов Церкви не тільки за себе, але й за інших. Особливим видом таких дарів були дари за сповідників, мучеників, і взагалі за спочилих.

Древня Церква особливо вшановувала цих борців за віру та вже в часи мучеництва святих Ігнатія та Полікарпа було встановлено щорічні церковні зібрання на їхню честь. Мета цих зібрань була релігійно-моральною: піднести подяку цим мужнім членам Церкви,

показати наочний приклад вірним і прославити Бога за подвиги сповідників. Саме цю думку виражають свідки мученицької смерті св.Полікарпа Смирнського у відповідь на звинувачення язичників, що християни боготворять останки мучеників і кланяються їм. Нова риса, що з'явилася у III - IV століттях, полягає в тому, що за мучеників приносяться жертви, складаються особливі молитви та від них живі просять клопотальних молитов. "Відмічайте дні, в які вони померли, - каже св.Кипріан про сповідників, щоб звершувати спомин про них у дні пам'яті мучеників. Нехай звершуються наші приношення і жертви на честь їх". Це ставлення до мучеників пізніше було перенесено на всіх спочилих. Як церква відмічала особливими зібраннями дні смерті мучеників, так і члени сім'ї, рідні та близькі збирались на поминки своїх родичів.

За тих і тих підносились молитва. Існувало переконання в тому, що жодна людина не може досягти повної довершеності, а тому молитви за мучеників можуть збільшити їх небесне блаженство, хоч вони й перебували, за вірою Церкви, у стані початкового блаженства. Про цю перевагу мучеників висловлювались Єрм, св.Кипріан та П'єртуліан. Останній назвав мучеництво ключем до Раю. Що ж до інших спочилих, то приношення за них були умилюючою жертвою за їхні гріхи та піклування про них з боку Церкви. У зв'язку з розкриттям вчення про Євхаристію як про жертву і відбулось розширення канону Літургії молитвами за живих та спочилих. Ось як викладені молитви за спочилих в Александрійському списку Літургії часів Оригена: "Приносимо тобі за спочилих у вірі Христовій отців і братів; упокой душі їх, Господи Боже наш, пом'яни від віку праотців, отців, патріархів, пророків, апостолів, мучеників, сповідників, єпископів, преподобних, праведних і всяку душу, що спочила у вірі й тих, за кого сьогодні пам'ять звершуємо". У подібних же висловах викладена молитва за спочилих і в Постановах Апостольських. Відголосок подібної практики зберігся і в сучасній літургії св.Іоана Золотоустого, де говориться: "Це приносимо Тобі словесну цю службу за всіх спочилих праотців, отців, патріархів пророків, апостолів... . Особливо за Пресвяту, Пречисту, Прєблагословенну... Богородицю..., за святого Іоана Предтечу..." та інших святих. Це те ж саме, що і в древніх літургіях, але наприкінці цієї молитви є такі слова: "і їх молитвами пом'яни нас, Боже". Ці слова означають зміну погляду на Євхаристію та усвідомлення значення святих як ходателів перед Богом за живих членів Церкви.

Обряди

Візантійський обряд

Церкви Візантійського (грецького) обряду, православні та греко-католицькі, залежно від календарного часу, практикують три чини Божественної Літургії авторства:

Літургія Іоанна Золотоустого

Літургія Василя Великого

Літургія Ранішеосвячених Дарів або св. Григорія Двоєслова.

Також, в православних церквах двічі на рік служиться давня Літургія святого Якова.

Римський обряд

У Церквах римського (латинського, західного) обряду богослужіння називають месою. У кожній месі можна виділити підготовчу частину - «Літургію Слова» (лат. *Liturgia verbi*), що відповідає Літургії оголошених у візантійському обряді та власне принесення жертви - «Євхаристійна літургія» (лат. *Liturgia eucharistica*, що відповідає «Літургії вірних» у візантійському обряді. Обидві частини вважаються рівноцінними за значенням. Літургії слова передують початкові обряди, а Євхаристійну літургію завершують заключні обряди.

Символіка

Автори коментарів до Божественної Літургії підкреслюють символіку жестів, молитов, дій ієрея, ототожнюючи їх з етапами життя Ісуса Христа, його словами і жестами. Практикування символіки Божественної Літургії не є однозначне для кожної християнської конфесії.

Богослужіння в Україні

Богослужіння, як обряд, в Україні – складний і гармонійно укладений механізм, формувалася протягом століть. Історія становлення богослужіння у кожній Помісної Церкві своя. Для церков східного (Візантійського) обряду початок всьому було покладено не стільки від часу Хрещення Київської Русі, скільки від днів, коли на Руські (Українські) землі прийшла богослужбова церковнослов'янська мова, яку створили брати Костянтин (в чернецтві Кирил) й Мефодій родом з Салонік, місіонери з Візантії, послані з ціллю проповідання і становлення християнської віри.

Євхаристія

Євхаристія (грец. *ευχαριστία*, «подяка»; лат. *eucharistia*), або Святе Причастя — у християнстві Тіло і Кров Ісуса Христа під видами дарів хліба і вина; також — прийняття (причащення) цих дарів. Визнається католицькою, православною та деякими протестантськими церквами як одне з головних таїнств, основа літургії. Згідно з Новим Заповітом Ісус започаткував це таїнство на Тайній Вечері, подавши апостолам хліб і вино на зміцнення душі і тіла зі словами: «Я — хліб живий, що з неба зійшов. Коли хто їсть цей хліб, житиме повік, а хліб, що я дам, це — тіло моє, що я дам за життя світу», «хто їсть тіло моє і п'є кров мою, в мені перебуває, і я в ньому» (Ів. 6:51-56). За християнським віровченням, під час літургії хліб і вино перетворюються на тіло і кров Христа; прийняття євхаристії означає перебування із Богом. В ряді протестантських церков — євхаристія сприймається як символічний обряд на згадку про Тайну Вечерю; перетворення хліба й вина на тіло й кров Христа заперечується, хоча визнається благодатна сила причастя. Також — Пресвяті Дарі.

Вчення Святого Письма про Таїнство Євхаристії

Уже в початковій Церкві основними аспектами вчення про Євхаристію були:

віра в тотожність Святих Дарів, над якими прочитана євхаристична молитва, справжнім Тілом і Кров'ю Христових (див.: Ів. 6:51-56, Мт. 26. 17- 30; Мк. 14. 12-26; Лк. 22. 7-39; 1 Кор. 10. 16; 11. 23-25;)

сповідування Євхаристії як співстраждання Христу і прилучення хресній Жертві Спасителя (див.: Лк. 22. 19; 1 Кор. 11. 26) і тому є єдиною і повної заміною всіх старозавітних жертв.

розуміння Євхаристії як «спомин», або актуалізації, здійсненого Христом домобудівництва спасіння і подяку за пізнання цієї таємниці (див.: Лк. 22. 19; 1 Кор. 11. 24-25;)

осмислення Євхаристії як запоруки єдності Церкви в Тілі Христовому (див.: 1 Кор. 10. 17, 12. 12-31;)

Перше причастя було на останню Пасху, яку відсвяткував Господь з Своїми учнями. Мф. 26, 19-29. Марк. 14, 16-24. Лк. 22, 13-20. Іоан. 13: 1, 23; 1 Кор. 11, 23-26.

Ісус узяв хліб, і поблагословив, розламав, і дав його. Мф. 26, 26. Марк. 14, 22. Лк. 22, 19; 1 Кор. 11, 24.

Ісус узяв чашу, дякував і подав їм. Мф. 26, 26. Марк. 14, 23. Лк. 22:17-20; 1 Кор. 11, 25.

... це тіло Моє ... Це кров Моя Нового Заповіту. Мф. 26:26, 28. Марк. 14:22, 24. Лк.22: 19, 20; 1 Кор. 11:24, 25.

Ця чаша Новий Заповіт у Моїй крові, що за вас проливається. Мф. 26, 28. Марк. 14, 24. Лк. 22, 20; 1 Кор. 11, 25.

Причастя має бути здійснене на спогад Його спокутної смерті. Чинить це на Мій спомин. Лк. 22:19, 1 Кор. 11:24-25.

Суворе випробування і дослідження самого себе пропонується перед причастям. 1 Кор. 11:28, 2 Кор. 13:5.

Причастя має бути прийняте з рішучістю вести нове життя. 1 Кор. 5: 7, 9, 10:21.

Благословення і вічне життя для тих хто причащається. Ів. 6:53-58, 1 Кор. 10:16-17.

Первісна церква здійснювала причащення. Дії. 2:42, 20: 7.

Настанови для здійснення причастя. 1 Кор. 11:33-34.

Той, хто негідно бере участь в причасті: Винен проти Тіла і Крові Христових. 1 Кор. 11:27. Накликає на себе суд Божий. 1 Кор. 11, 30-32. Споживає і п'є в осуд собі. 1 Кор. 11, 29.

Пасхальна жертва Юдейська прообразувала Христа. Вих. 12: 3-11, 12: 21-28. Іоан. 1:29, 36; 1 Кор. 5: 7, 8; 1 Петр. 1, 19; Об. 5, 6[2].

«Щоб усі були єдине: як Ти, Отче, в Мені, і Я в Тобі, так і вони нехай будуть в Нас єдине» (Ів. 17:21), — молився Христос Своєму Отцю в первосвященничій молитві. Ця молитва та передуюча їй прощальна бесіда Христа із апостолами в Сіонській Горниці, цей гімн торжественної любові, богослів'я Євхаристії, в Євангелії Іона Богослова займає місце, яке відповідає опису Тайної Вечері в синоптичних Євангеліях. На ній була звершена перша Євхаристія, яка встановила Новий Завіт. «Це чинить на спомин про Мене» (Лк. 22: 19). Виконуючи цю заповідь Христа в повному усвідомленні великого значення Євхаристії, апостоли звершують це таїнство. Але зараз реконструкція первинної форми Євхаристії являє собою складну проблему[3].

Євхаристія ж є суттю життя Церкви, її серцевиною, центральним Таїнством. Старозавітня манна небесна прообразувала євхаристійний хліб. Вона нагодувала і втішила євреїв, і вони зберігали її як свідчення чуда у Святому святих.

Господь в пустелі нагодував п'ять тисяч чоловік, не рахуючи жінок та дітей, п'ятьма хлібами. Це також прообразувало собою Євхаристію (Ів. 6:1-15). Христос сказав в проповіді, яку він виголосив в синагозі міста Капернаум: «Я є хліб життя...» (Ів. 6:35). Після цього багато пішли від Нього, бо вважали ці слова словами безумця. Христос наполягав саме на цьому.

За вчення ап. Павла, Церква — це таємничий містичний організм, який є Тілом Христовим. Для того Господь і встановив Тайнство Євхаристії. Щоб кожний християнин міг вкусити частину Тіла та частину Крові Христа. Це Тайнство з'єднує небесне із земним, втілює Сина Божого на Землі, і Він приходить до нас знову і знову, а точніше, залишається з нами, являючись нам у плоті. Не в тій, яку мав 2000 років тому, народившись від Діви Марії. Тепер Господь вибирає іншу плоть — істинні їжу та пиття. Ми не змогли би інакше причаститися Святих Тайн, якби Тіло та Кров Його були справжніми людськими тілом та кров'ю. Хліб та вино — найпростіші, благородні, високі та чисті види їжі.

В перші християнські часи язичники, не розуміючи суті тайнства Євхаристії, а тільки знаючи про нього з чуток, звинувачували християн в тому, що вони їдять людське тіло та п'ють людську кров. Хліб та вино зберігають свій вигляд, але перетворюються в Тіло та Кров Христа в тайнстві Євхаристії. Вчення про Євхаристію, про Літургію таємнице з'єднує в собі всі головні моменти християнського життя. В якомусь змісті християнство — це і є Євхаристія.

До основних місць Євангелія від Іоана, які розуміються християнськими екзегетами як згадка про Євхаристію, відносяться: розповідь про чудо перетворення води у вино на весіллі в Кані Галилейській (Ів. 2:1-12); витікання крові та води із ребра розп'ятого Спасителя (Ів. 19:34), яке свідчить про зв'язок між Церквою і Тайнством Євхаристії; розповідь про явлення Христа учням в 21-ому розділі Євангелія.

Хоча розповідь про Тайну вечерю міститься у всіх чотирьох канонічних Євангеліях, про встановлення Євхаристії у зв'язку із нею сповіщається тільки в Євангеліях від Матфея, Марка та Луки (древній текст передання про встановлення Євхаристії за Тайною вечерю зберігся в 1-ому Посланні до Коринф'ян).

Для розуміння змісту Тайної вечері велике значення має питання про її відношення до пасхальної трапези, вирішення якого в свою чергу безпосередньо залежить від проблеми хронології останніх днів земного життя Господа Ісуса Христа. Всі чотири євангелісти єдинодушно свідчать, що Спаситель постраждав у п'ятницю, напередодні суботи, тобто Його остання трапеза з учнями відбулася в четвер ввечері (коли по єврейському рахунку починався вже наступний день).

Господь попередньо приготував створення Євхаристії на Тайній вечері. А апостоли відразу ж після зішестя на них Святого Духа стали звершувати Євхаристію. Без неї немає Церкви, яка євхаристійна за своєю природою. Євхаристія є тим тайнством, яке постійно підтримує Церкву. Неможливо бути членом Церкви, не причащаючись Тіла та Крові Христових. Згідно древнього передання, той, хто не причащався більше трьох тижнів без особливої причини, сам себе відлучав від Церкви. Пізніше було і так: хто не причастився, побувавши в Церкві, відлучався від неї, бо це вважалося образою Господа.

Сьогодні, звичайно, все інакше. В кожному конкретному випадку все вирішується по-своєму, але загальне, визначаюче відношення християн до Євхаристії залишається попереднім.

Учні ж Христові, збираючись разом, звершували Євхаристію в день Господній, тобто в неділю. У них було правило: всі, які зібралися, повинні були причаститися Тілу та Крові Христовим, а ті, які не робили цього, відлучалися від Церкви за образу, нанесену Господу, бо нічим, крім невірства та нелюбові до Бога, це пояснити не можна. Таким чином, Євхаристія звершувалася усіма для всіх у зібранні в ім'я єднання християн.

У Православній Церкві Євхаристія чиниться на червоному вині, у Католицькій — червоне та допускається у використанні біле вино.

Микола Кавасила: «зміст святого здійснення священних Тайн складається в перетворенні дарів в Божественні Тіло та Кров, а мета — освячення вірних, які отримують через них [Дарів] прийняття відпущення гріхів, спадщину Небесного Царства і все, що [потрібно] для цього».

Історія Євхаристії

Євхаристія в ранній Церкві

З самого початку історії Церкви Євхаристія була її центральним богослужінням, будучи одночасно і загальною трапезою, яку здійснює предстоятель (апостол, єпископ або за розпорядженням єпископа пресвітер), і спогадом смерті і воскресіння Господа, причому спогадом не в сенсі простого нагадування про минулі події, а в сенсі справжнього і дієвого залучення до нього. Початком для християнського богослужіння стало встановлення Ісусом Христом Тайнства Євхаристії на Тайній Вечері, про що описують перші три євангелісти (Мф. 26, 17-21; 23, 26-28 ; Мк. 14, 12-18; 22-24; Лк. 22, 7-20). Після звершення першого богослужіння Спаситель з апостолами, за свідченням св. Єв. Матфея, «проспівавши, пішли на гору Єлеонську» (Мф. 26,30).

Свідчення про Євхаристію широко поширені в християнській літературі та присутні вже в її найдавніших пам'ятках. Проте обмеженість загального числа ранньохристиянських джерел змушує розглядати дані, які в них є про Євхаристію особливо ретельно.

Автор Діянь, описуючи життя перших християн, говорить, що вони «... щодня однодушно перебували у храмі і, переломлюючи по домам хліб, приймали їжу в радості та простоті серця, хвалячи Бога...» (Діян.2, 46-47). Пут богослужіння перших віруючих показано у двох видах: вони брали участь у єврейському старозавітному богослужінні храму або синагоги, що знаходилась при ньому, а саме «однодушно перебували в притворі Соломона» (Діян.5, 12-13); з іншого боку мали й своє домашнє богослужіння. У першому випадку християни діяли за прикладом Ісуса, Який не тільки молився у храмі, а й учив народ. Апостоли після Вознесіння Христового і до П'ятидесятниці щодня ходили в храм (Лк. 24,53), а після цього також часто навіщали його. Але після Воскресіння Христового, коли апостоли та їх учні уже знали смисл старозавітних жертв та богослужінь, храмове богослужіння уже не могло задовольнити їхні духовні потреби. Вони стали збиратись в тому чи іншому християнському домі (Діян. 12,12). Тільки тут християни могли звершувати «переломлення хліба», про що неодноразово згадує книга Діянь.

За прикладом Спасителя це були вечірні трапези, на яких її учасники, багаті й бідні, «приймали їжу в радості та простоті серця, прославляючи Бога». Слово «прославляючи», на думку проф. М. Скабалановича, вказує на виконання священних пісень та гімнів. Ці вечери любові (агапи) закінчувались Євхаристією, згідно з настановою Спасителя: «Це творить на Мій спомин» (Лк. 22, 19). Коли Євхаристія відокремилась від агап і була перенесена на ранок, на основі вечірніх трапез, як вважає проф. М. Скабаланович, виникла сучасна вечірня з її благословенням хлібів.

В епоху мужів апостольських

Крім новозавітних книг найраніші свідчення про Євхаристію містяться в «Дідахе» і в творах свщмч. Ігнатія Богоносця; згадку про неї можна також знайти у свщмч. Климента Римського і в Посланні Варнави. Також про Євхаристію йдеться в Апостольських правилах.

Практика та богослів'я Євхаристії засвідчені в Новому Завіті в розповідях про встановлення Тайнства Господом Ісусом Христом, у настановах Спасителя учням, у згадках про звершення Євхаристії в апостольські часи. Найбільш важливі аспекти ранньохристиянського богослів'я Євхаристії, що мають за основу слова Самого Спасителя, відображені в Євангелії від Іоана.

Хоча в цьому Євангелії не говориться про час встановлення Євхаристії, в цілому ряді місць воно містить алюзії або прямі слова Христа про це Тайнство. Найбільш важливим серед них є 6 розділ: в ньому розповідається про чудо примноження хлібів (яке саме по собі тісно пов'язане з Євхаристією — наприклад, слова: «взявши хліби і воздавши хвалу (ευχαριστήσας), роздав ученикам» (Ів. 6:11) схожі на синоптичні розповіді про встановлення цього Тайнства під час Тайної вечері), про нічну молитву Спасителя, про ходіння по морю, а також викладається проповідь, виголошена Ним в синагозі міста Капернаум. У проповіді Христос говорить про Хліб життя, і ці слова Господа є основою християнського богослів'я Євхаристії.

На думку деяких сучасних дослідників, розповідь, яка міститься в 6 розділі Євангелія від Іоана, слугує фоном для викладу тлумачень окремих місць із Старого Завіту (Вих. 16: 4; Іс. 54: 9 — 55; також Пс. 77: 24).

Контекст розповіді про встановлення Євхаристії в 1-ому Посланні до Коринф'ян говорить про те, що в коринфській общині євхаристійні зібрання звершувались у домах, причому кожен вірний приносив їжу із собою (1 Кор. 11: 21), напевно, у відповідності з греко-римськими традиціями спільних трапез. Однак заможні члени общини нерідко приступали до трапези, не дочекавшись бідних одновірців, або їли, не розділяючи з ними своєї їжі. Для вирішення конфліктної ситуації апостол Павло в якості зразка навів передання про Тайну вечерю. Називаючи ж вечерю общини «Господньою», він вказав на те, що дари, принесені багатими, в дійсності належать Богу і повинні роздаватися всім християнам у рівній мірі. Сам Бог виступає на цій трапезі в ролі господаря; тому ті, які надають Церкві місце для зібрань, не мають права розпоряджатися звершенням Євхаристії. На думку апостола,

трапеза носить виключно общинний (церковний), а не приватний характер, оскільки в ній таємничим чином бере участь Сам Христос.

Тим самим із 1-го Послання до Коринф'ян видно, що спочатку Євхаристія з'єднувалася зі звичайною трапезою (з часом через зловживання Євхаристією стали звершувати окремо, і вже до III століття звичайною практикою стало вкушання євхаристійних Дарів тільки натще). Із цього однак не випливає, що в ранній Церкві Святі Дари не відрізнялись від звичайної їжі, — апостол застерігає від зневажливого відношення до євхаристійних Дарів: «Хто їстиме хліб цей або питиме чашу Господню недостойно, винний буде супроти Тіла і Крові Господньої» (1 Кор. 11: 27) і вимагає «випробувувати себе» перед причастям (1 Кор. 11: 28), бо недостойне причастя служить осудженням причаснику і навіть може стати причиною хвороби і смерті (1 Кор. 11: 29 — 30).

Зібрання Церкви, по апостолу Павлу, повинне обов'язково включати звершення Євхаристії (1 Кор. 11: 20). Правом участі в Євхаристії володіли лише хрещені християни, а на неєвхаристійні зібрання, де читалося Писання і проголошувалися пророцтва, нехрещені допускалися (1 Кор. 14: 24). Той, хто порушував моральні заповіді, не повинен був приступати до Тайнства (1 Кор. 5: 11).

Час звершення Євхаристії

Як і у юдаїзмі, вечір у християн вважався самою святою і молитовною частиною дня, для якої призначалась і найбільш урочиста служба. Так ще в апостольські часи і в живому зв'язку з старозавітним культом був покладений початок одній з сучасних добових служб з усім її характерним устроєм. Євхаристія агапою були кульмінаційним завершенням апостольського добового богослужіння, яке розділялось на декілька служб, що мали свою назву і визначений час звершення. Подібно до єврейського воно, очевидно, складалось з трьох щоденних служб: крім вечірньої, головної, — ще ранньої і денної.

Так, в П'ятидесятницю апостоли з віруючими збиралися на молитву ранком близько 3-ї години (за нашим часом 9-ї) (Діян. 2,1,15); ап. Петро звершував молитву у себе вдома близько 6-ї (12-ї дня) (Діян. 10, 9); апостоли Петро та Іоан йшли у храм «у час молитви 9-ї» (Діян. 3,1).

Богослужбове наповнення Євхаристії

Стосовно складу християнського богослужіння книга Діян не дає необхідних відомостей. Можна тільки здогадуватись, що воно складалось з таких елементів: молитов, співу, читання Св. Писання та повчання.

Короткі відомості про складові богослужіння, зокрема ті, що складають «Літургію оголошених»

Молитва

Деякі зразки молитов, що зустрічаються в книзі Діян, мають відношення до окремих конкретних випадків. Можна припустити, що за богослужінням того часу стала уже вживатись, згідно з заповіддю Спасителя, молитва Господня «Отче наш»: пам'ятка

початку другого століття — «Вчення 12-ти апостолів» приписує промовляти її тричі протягом дня, тобто відповідно до вищевказаних молитовних зібрань. Ап. Павло свідчить, очевидно, про чотири види молитви:

молитва (як загальне поняття);

моління (як особливе звернення до Бога);

прохання (благальна за інших) та

подячна.

Проф. Скабаланович роз'яснює їх суть згідно з грецькою термінологією.

Спів

Відносно співу за богослужінням більш виразно, ніж у книзі Діянь вказується у посланні св. ап. Павла. Він розрізняє три види вживаних тоді пісень. Це:

псалми,

гімни та

пісні духовні (Єф. 5, 19; Кол. 3, 16).

Проф. А. Голубцов, як і деякі інші літургісти, вважає, що перший вид — це псалми новозавітні; гімн — всі інші пісні і славослів'я, що взяті з біблійних книг; пісні духовні — це витвори церковної лірики, складені самими християнами. До останнього роду піснеспівів відносився, очевидно, і той гімн, який християни, за донесенням Плінія імператору Траяну, співали під час своїх нічних зібрань, прославляючи в ньому Христа як Бога.

Священне Писання

Наостанок, для вивчення найдревніших зразків церковної лірики важливим джерелом є Апокаліпсис. У гімнографічному відношенні ця пам'ятка є показником багатства форм лірики I століття. Тут знаходимо урочисті вигукі і славослів'я, наприклад; «Свят, свят, свят Господь Вседержитель, Котрий був, є і прийде», «Птому, Хто сидить на престолі, і Агнцеві благословення, і честь, і слава, і держава на віки віків»; зібрані навколо престолу Агнця «викликували гучним голосом, кажучи: спасіння Богові нашому, Який сидить на престолі, і Агнцеві». Крім цих коротких славословень тут є і зразки цілих урочистих піснеспівів. Це, наприклад, нова пісня, яку заспівали перед Агнцем двадцять чотири старці. Пі, що перемогли апокаліптичного звіра на кришталевому морі, з арфами в руках співають під їх звуки пісню Мойсея, говорячи: «Великі і дивні діла Твої, Господи Боже Вседержителю! Прavedні та істинні путі Твої, Царю святих! Хто не побойтєся Тебе, Господи, і не прославить імені Твого? Бо Ти Єдиний святий. Усі народи прийдуть і поклоняться перед Тобою, бо відкрилися суди Твої».

У посланнях апостольських ніде не говориться про читання старозавітних книг за тодішнім богослужінням, але це можна припустити, маючи на увазі, що проповідь

апостолів повністю базувалась на законі та пророках і останніх св. ап. Павло називає, разом з апостолами, засновниками Церкви (Єф. 2, 26).

Про читання новозавітних писань при богослужінні можуть свідчити: вимога ап. Павла в Посланні до Солунян прочитати це послання «всім святим браттям» (1Сол. 5,27), що зручніше за все можна було зробити на богослужбовому зібранні; вимога до қолосян обмінятися посланням з лаодикійською церквою (Қол. 3,16).

Проповідь

Що стосується проповіді, то в апостольському богослужінні, відповідно до вимог того часу і через слабкий розвиток інших елементів богослужіння, вона займала особливе місце. За свідченням книги Діянь вчення поставлене на першому місці; св. ап. Якову доводилось уже боротись з багатослівними проповідниками (Як. 3); св. ап. Павло учительство вважає найважливішим обов'язком єпископа та пресвітера (Євр. 13,7; 17,1).

Відомості про богослужіння апостолів

Ще менше можна сказати на основі новозавітних писань про чин апостольського богослужіння. Очевидно, спочатку воно було подібне до синагогального. Апостол Яків не тільки називає місце християнського богослужіння «синагогою», але й вказує на деякі порядки в ньому, що притаманні виключно останній (Як. 2, 2-5). Місця для тих, хто молиться, розподіляються згідно з правовим станом у суспільстві. Апостол Павло молитву називає синагогальним терміном «благословення.» Але якщо на перших порах життя церкви, і особливо в іудео-християнській єрусалимській громаді, богослужіння взагалі могло нагадувати собою храмове чи синагогальне, то згодом, внаслідок гонінь на церкву зі сторони іудеїв і розсіяння апостолів з Єрусалиму, ця подібність не могла не зменшуватись. Характерно, що св. ап. Павло богослужбові зібрання називає уже не синагогою, а церквою. Таким чином, деякі новозавітні Писання, і особливо послання ап. Павла вказують на те, що апостольське богослужіння після зазначених подій увійшло в другу стадію свого розвитку, вищу порівняно з тією, як її змальовують Діяння і частково послання св. ап. Якова.

Богословське осмислення Тайнства Євхаристії

Перетворення хліба і вина у Тайнстві Євхаристії

Проф. М. Успенський говорить, що в святоотецьких творах немає відповіді на те, як євхаристійні хліб і вино стають Тілом і Кров'ю Господа. Навпаки, у деяких отців Церкви помітне бажання уникати цього питання. Зокрема, св. Єфрем Сирін пише: «Я, браття мої, оскільки не можу зрозуміти Господніх Тайн, не наслідуюсь йти далі і торкатись цих страшних і невимовних Тайн. А коли б я й захотів проявити зухвальство і став розмірковувати про них, то не в змозі буду осягнути Божих Тайн, а з'ясується, що я зухвалий і нерозумний і змагаюсь тільки з повітрям,.. тому що вони (Тайни) перевищують мою природу».

У святоотцівських творах — продовжує проф. Успенський, — не зустрічається випадку, де б говорилось про зміну природи євхаристійних хліба і вина після того, як «хліб стає Тілом Христовим, а вино і вода — Кров'ю Христовими». Очевидно, це питання не

піднімалось через те, що отці Церкви вважали його «вищим слова і знання». Тільки Іриней Ліонський, Іоан Золотоустий та Іоан Дамаскін торкалися згаданого питання. Причому висловлювання Іриней Ліонського та Іоана Золотоустого не пов'язані безпосередньо з Євхаристією (там же).

Міркування Іриней Ліонського направлені проти єретиків, які говорили, що хліб та вино в їх Євхаристії є Тілом і Кров'ю Господа Ісуса Христа і в той же час стверджували, що Христос — не Син Божий і відкидали «спілкування та єдність тіла і духу». Це були гностичні помилки й Іриней, викриваючи їх, приводить у якості аргумента свою, тобто християнську Євхаристію, де «хліб від землі, після призивання над ним Бога, не є вже звичайний хліб, а Євхаристія, що є двоскладовою, — земною і небесною..., і тіла наші, приймаючи Євхаристію, уже не є тлінними, маючи надію на воскресіння».

Святий Іоан Золотоустий торкається питання про євхаристійний хліб у листі до монаха Кесарія. На запитання, яким чином два єства — Боже і людське — могли скласти одну Іпостась Ісуса Христа, св. Іоан Золотоустий відповідає Кесарію прикладом євхаристійного хліба: «Як хліб, раніше ніж освятиться, називається хлібом; коли ж Божа благодать освятить його через участь священника, то він уже не називається хлібом, а достойно називається Тілом Господнім, хоч єство хліба у ньому залишається, і не двома тілами, а одним Тілом Сина ми називаємо його».

Процитовані висловлювання дуже важливі. Ми не можемо припуститись думки, — говорить проф. Успенський, — щоб двоє великих отців Церкви дозволили собі використати у якості аргументації на захист віровчення Церкви те, що не поділялось загальноцерковною свідомістю або протирічило їй. У житті ж Золотоустого це було б важливою причиною для звинувачення його якщо не в єресі, то, в усякому випадку, в помилковій думці або протиріччі самому собі, оскільки він став використовувати в анафорі не існуючі там раніше слова: «Перетворивши (слов. — „преложив“) Духом Твоїм Святим» (там же). Необхідно відмітити, що й після Золотоустого, в епоху христологічних суперечок, загальноцерковна свідомість сприймала Євхаристійні хліб і вино як істинне Тіло і Кров Христові, не виключаючи їх звичайної природи.

Думка про те, що хліб і вино після зшестя на них Святого Духа уже не є хлібом і вином (за своєю природою) була вперше висловлена західним богословом Родбертом Пасхазієм (785—860). У своєму трактаті він пише: «Нехай ніхто не спокушається відносно цього тайнства Тіла і Крові Христових, що тут подаються істинні Тіло і Кров, бо так захотів Той, Хто створив усе. Тут не інше, а дійсно те ж саме Тіло, що народилось від Діви Марії, постраждало на хресті і воскресло із гробу. Саме це Тіло Христове до цього часу приноситься у жертву за життя світу... і відновлює нас для життя вічного».

Деякі святі отці уподібнювали перетворення Святих Дарів зішестю Святого Духа на Пресвяту Діву Марію. Це питання досліджує проф. М. Успенський у своїй праці «Анафора» [с. 126]. Римо-католицька церква особливого значення надає словам установлення, — «Прийміть, споживайте..., Пийте з неї всі...», тобто вважає, що через промовляння цих слів відбувається перетворення хліба і вина у тайнстві Євхаристії. Але якщо Амвросій Медіоланський вважав, що творча сила у тайнстві Євхаристії міститься в

словах Ісуса Христа, які можуть «змінити природу елементів», подібно до того, як Ілля звів вогонь з неба, то ряд східних отців відносили це до зішестя Святого Духа. Так, св. Кирило Єрусалимський, описавши сучасну йому Євхаристію, говорить: «Потім, освятивши себе цими духовними піснями, ми молимо Чоловіколюбця Бога послати Святого Духа на приготовлені дари, щоб створив Він хліб Пїлом Христовим, а вино Кров'ю Христовими. Бо, без сумніву, до чого доторкнеться Святий Дух, те освячується і перетворюється».

Св. Василій Валикій пише: «Хто зі святих залишив нам записаними слова призивання при освяченні хліба подяки і чаші благословення? Бо ми не задовільняємось тими словами, про які згадували Апостол чи Євангеліє, але й раніше і після них промовляємо інші, як такі, що мають велику силу для звершення Тайнства, прийнявши їх від невикладеного в Писанні вчення» [3, с. 233]. Подібно ж навчає і св. Іоан Золотоустий: «Священик не вогонь зводить, а Святого Духа, промовляє продовжене моління не про те, щоб вогонь зійшов з неба і спалив приготовлене, але щоб благодать, зійшовши на жертву, запалила через неї душі всіх і зробила їх світлішими від очищеного вогнем срібла».

Зі сказаного можна зробити висновок, що в святоотцівській часи Церква надавала великого значення молитві взагалі, а не окремим її висловам і поняття тайнозвершуючих слів (формул) не існувало. Східна і західна частина єдиної Вселенської Церкви, маючи анафори, що суттєво відрізнялись за формою, зберігали євхаристійне спілкування і не докоряли одна іншій у неправовір'ї. Тільки в XIV столітті під впливом схоластичного вчення про матерію і форму тайнств на Заході піднімається питання про час перетворення дарів і про зв'язок цього Божественного акту з промовлянням визначених слів. У цьому випадку був забутий історичний шлях розвитку анафори і богослів'ю отців Церкви, чітко вираженому у різних висловах, була протипоставлена єдина формула освячення, що виключала інші молитви. Флорентійський собор 1439 року за настановою папи Євгенія IV у декреті про Євхаристію постановив: «Формулу цього Тайнства складають слова Спасителя, якими Він звершив це Тайнство. Через дію самих слів хліб перетворюється у Пїло Христове, а вино — в Кров Христову, але так, що увесь Христос присутній під виглядом хліба, й увесь — під виглядом вина» (там же).

Проф. Успенський пише, що немає ні одного святоотцівського висловлювання у тому смислі, що перетворення хліба й вина у Пїло і Кров Господа відбувається при промовлянні визначених слів анафори. Перетворення євхаристійних Дарів — це надприродне, метафізичне явище, що не може досягнутись розумом, а тільки приймається вірою. Тому отці Церкви й не пов'язували освячення Дарів з якоюсь особливою фразою анафори.

Так розуміє вчення Церкви і проф. архим. Кипріан (Керн): «Уважне вивчення святоотцівських текстів древності і самих літургійних пам'яток переконає історика у тому, що церковній свідомості завжди були чужими пошуки „тайнозвершувальної формули“ і точного моменту перетворення Дарів. Ці пізніші схоластичні мудрування у древності замінялись вірою в освятительну силу усього тексту євхаристійного канону» (анафори).

Такої ж точки зору дотримується і проф. о. Олександр Шлеман. Він пише: «Важливе свідчення ми знаходимо у самому благочесті Церкви, у сприйнятті і досвіді

Євхаристії у церковного народу. А згідно з цим свідченням, кожний член Церкви знав, що з самого початку, з виголошення дияконом: „час служити Господеві“ і до завершуючого — „з миром вийдемо“, він бере участь в одній важливій справі, в одній священній реальності, повністю ототожнюючи себе з тим, що в даний момент розкриває, являє і дарує Церква у своєму піднесенні до небесної трапези Царства.

Таким чином, — продовжує він, — Літургія звершується у новому часі Духом Святим. Вся вона — від початку до кінця — є епіклеза (призивання Святого Духа), яка перетворює все, що звершується в ній, кожен священнодій в те, що вона являє і розкриває нам».

Подібно до того, як тілесний організм розвивається, а також зазнає виснаження і потребує оновлення, так і єство нашої душі в своїй діяльності виснажується і потребує духовного оновлення. Взаємне відношення між духом і тілом таке, що стан одного з них неодмінно впливає на інше. Така їжа, яка б тільки живила дух, а не мала б поживної сили для тіла, не могла б повністю підтримувати наше духовне життя, тому що тіло, його необхідне знаряддя і орган, залишалося б без їжі і через те без життя: неминуче тілесне руйнування припинило б увесь розвиток духовного життя. І, навпаки, їжа речовинна, поживна тільки для тіла, не маючи сили для духу, давала б людині несправжнє життя, бо тільки вирощувала б і зміцнювала тіло, тоді як дух, серед видимо квітучого життя тіла, невидимо б помирав.

Тому для людського єства тут на землі потрібна їжа духовно-чуттєва, яка, постачаючи для духу споріднене могла б сприйматися людським організмом. Потрібна пожива, яка б в почуттєвому елементі містила б і силу духовну, щоб підтримувати й оновлювати життя духу, і щоб через цю духовну силу вона впливала на саму плоть, відроджуючи її, очищаючи та спрямовуючи на правильні взаємини з духом. Нарешті, потрібна пожива, яка ще дочасне життя душі й тіла готувала б до життя майбутнього. Для тіла, після розлучення його з душею, вона підготовляла не тління та небуття, як груба їжа, якою ми повсякденно харчуємось, а щоб закладала в нашому тілі насіння нетління й майбутнього відновлення. А для душі щоб ця пожива підготовляла, після смерті тіла, не вічну муку в тузі й холоді духовному, в стані відчуженості від Слова Пrawdи й духовного життя Божого, що готують нам звичайні наші суєтні втіхи, наші пристрасті та всі грубі й гріховні спокуси, — але щоб вона закладала в душу насіння життя вічного в чистому світі й блаженстві, початок тих її найдосконаліших насолод життя, для яких не повинно бути кінця.

Саме така пожива приготована для християнина в Тайнстві Євхаристії. Тут під виглядом хліба і вина подається віруючим Тіло й Кров нашого Спасителя, «наше єство від нас взяте і обожнене».

Церква ще з часу апостольського вірила і учила, що в Євхаристії християни причащаються не звичайного хліба і вина, але Тіла і Крові Христа. «Чаша благословення, яку благословляємо, чи не є приєднання Крові Христової? Хліб, який переломлюємо, чи не є приєднання Тіла Христового?» — писав апостол Павло коринф'янам (1 Кор. 10: 16). Тому ж Апостол попереджав: «Хто буде їсти хліб цей або пити чашу Господню недостойно, винен

буде супроти Тіла і Крові Господньої. Шо ж нехай випробовує себе людина, і таким чином нехай їсть від хліба цього і п'є з чаші цієї. Бо, хто їсть і п'є недостойно, той їсть і п'є в засудження собі, не роздумуючи про Тіло Господнє. Тому багато хто з вас немічні і хворі, і чимало вмирає» (1 Кор. 11: 27 — 30). Якби Апостол не надавав євхаристичним хлібу і чаші значення Тіла і Крові Христових і розумів саме причащення не більше, як благочестиве наслідування Шаємній вечері, то його слова «Тому багато хто з вас немічні і хворі, і чимало вмирає» були б зайвими.

Через всю святоотцівську писемність червоною ниткою проходить думка, що стверджує, що євхаристичні хліб і вино є Плоттю і Кров'ю Ісуса Христа.

Про це неодноразово пише святий Ігнатій Богоносець: «немає для мене солодкості в їжі тлінній, ні в задоволеннях цього життя. Хліба Божого бажаю, хліба небесного, хліба життя, який є Плоть Ісуса Христа, Сина Божого, що народився в останній час від сімені Давида, і пиття бажаю — Крові Його, яка є любов нетлінна» (Рим. 7.), — писав він до римських християн.

У листі до Філадельфійців він говорить: «Прагніть мати одну Євхаристію. Бо одна Плоть Господа нашого Ісуса Христа і одна чаша в єднанні з Кров'ю Його» (Флп. 6).

Св. Іриней Ліонський, пояснюючи слова апостола Павла «Ми члени тіла Його, від плоті Його і від кісток Його» (Еф. 5: 30), говорить: «І ця плоть живиться від чаші Його, яка є Кров'ю Його, і росте від хліба, який є Тілом Його. І як виноградне дерево, посаджене в землю, приносить плід свого часу, або пшеничне зерно, що впало в землю і зотліло, у великому числі повстає силою Духу Божого, що все вміщує, а потім, за премудрістю Божою, йде на користь людині і, приймаючи Слово Боже, стає Євхаристією, яка є Тіло і Кров Христова, так і живлені від неї тіла наші, похоронені в землі і такі, що розклалися в ній, свого часу постануть, оскільки Слово Боже дарує їм воскресіння в славу Бога і Отця, Який це смертне вдягне безсмертям і тлінному даром дає нетління» (Проти єресей, V, 11, 3).

Святитель Іоан Златоуст присвятив церковному розумінню Євхаристії декілька гомілій. У гомілії 82-й на Євангеліє від Матфея він говорить: «Христос не передав нам нічого чуттєвого, але все духовне, тільки в чуттєвих речах. Так і в хрещенні через чуттєву річ — воду звіщається дар, а духовна дія полягає в народженні і відродженні, або оновленні. Якби ти був безтілесний, то Христос повідомив би тобі ці дари безтілесно, поскільки ж душа твоя сполучена з тілом, то духовне повідомляє Він тобі через чуттєвість. Наскільки багато хто нині говорить: бажав би я бачити лице Христа, образ, одяг, взуття! Ось ти бачиш Його, торкаєшся до Нього, споживаєш Його. Ти бажав би бачити одяг Його, а Він дає тобі не тільки бачити Себе, але і торкатися, і споживати, і приймати всередину. Отже, ніхто не повинен приступати з нехтуванням, ніхто з легкодухістю, але всі з полум'яною любов'ю, всі гарячим усердям і бадьорістю. Бо якщо юдеї їли агнця з готовністю, стоячи і маючи чоботи на ногах і жезли в руках, то набагато більш тобі повинно не спати, тому що вони готувалися йти до Палестини, тому і мали вид мандрівників, а ти готуєшся йти на небо».

У всіх випадках святий Іоан Златоуст не двозначно, але рішуче стверджує, що ті, які причащуються євхаристичних хліба і вина приймають істинні, реальні Тіло і Кров

Господа, з'єднуються через це причащення з Самим Ісусом Христом, Який «розчиняє» в них Своє Тіло, робиться їх братом, а вони стають «співкровними» Йому і через це є спадкоємцями життя вічного. Як красномовний, златоустий оратор, Іоан в деяких випадках допускає натуралізм, наприклад, коли говорить, що Христос «надав охочим не тільки бачити Його, але і відчувати, і їсти, і встромлювати зуби в Плоть» або коли причащення від чаші називає дотиқом губ до проколотого ребра Спасителя і «питтям» Його Крові від цього ребра. Це тільки прийом ораторського красномовства, і з нього не слід робити висновку ні про натуралістичне розуміння Златоустом таїнства Євхаристії.

Господь міг спожити для встановлення таїнства Євхаристії будь-яку їжу, будь-який продукт харчування, «бо всяке творіння Божє добре і ніщо не погане, коли приймається з подякою, бо освячується словом Божим і молитвою» (1 Тим. 4: 4 — 5). Але Христос вибрав для цього хліб і вино, тому що цим продуктам в єврейській священній символіці надавалося особливе значення. Хліб був символом життя. І Сам Христос користувався цим символом, коли говорив про Себе юдеям: «Не Мойсей дав вам хліб з неба, а Отець Мій дає вам істинний хліб з небес; бо хліб Божий є Той, Який сходить з небес і дає життя світу. Я є хліб життя. Я — хліб живий, що сходить з небес; хто їсть хліб цей житиме повіки» (Ів. 6:32-33, 35, 48, 51).

Виноградна лоза — символ вибраного народу Божого (Іс. 5: 1 — 6). «Виноградник Господа Саваофа є дім Ізраїлів, і мужі Юди — улюблене насадження Його» (Іс. 5: 7). У Новому Завіті Сам Господь — «істинна виноградна Лоза», а Бог-Отець — виноградар, всі ж таки люди, хто перебуває з Христом, — віття цієї Лози (Ів. 15:1-6). Чаша вина — перш за все символ спасіння. «Чашу спасіння прийму і ім'я Господнє призову» (Пс. 115: 4), але разом з тим вона і символ страждань. «Чи можете пити чашу, яку Я питиму?», — сказав Ісус матері синів Зеведеєвих (Мф. 20: 22). Свої власні страждання Він теж назвав чашею: «Отче Мій! якщо можливо, нехай мине Мене чаша ця. Отче Мій! якщо не може чаша ця минути Мене, щоб Мені не пити її, нехай буде воля Твоя» (Мф. 26: 39, 42; Мк. 14: 36; і Лк. 22: 42). Хліб і вино, узятий разом, — що відповідає слов'янському «плоть і кров» і означає психофізичну природу людини, що Священне Писання називає в людині образом і подобою Божою.

Якщо «плоть і кров» відносно людей виражають їх психофізичну, недуховну природу, то відносно Ісуса Христа вони означають дифізію (двоприродність) Його як Боголюдини (через яку Він плакав, жадав пити, але і насищав малою кількістю хлібів багато тисяч людей; стомлювався, тужив, страждав, але і зціляв хворих і одержимих злими духами; помер на хресті, але і воскрес із гробу), але не виражають Його вічного Божественного буття й іпостасних властивостей.

Видима та невидима сторона Таїнства Євхаристії

До видимої сторони Євхаристії відноситься:

речовина, що використовується для Таїнства — хліб і вино,

священнодійство, під час якого звершується Таїнство і

звершувальні слова і дії Тайнства, тобто ті слова і дії, за яких звершується саме перетворення хліба і вина у Тіло і Кров Христову.

Як при встановленні Євхаристії речовиною для неї були хліб і вино, так і тепер для звершення Тайнства Євхаристії необхідною речовиною для неї служать хліб і вино.

Хліб і вино для Тайнства

Хліб, уживаний для Тайнства Євхаристії, повинен бути пшеничним, бо такий хліб вживався юдеями у дні Ісуса Христа і саме такий вживала церква завжди для цього Тайнства, найкращий за речовиною, з якого виготовляється і чистий за способом приготування — цього вимагає велич і святість Тайнства. Нарешті, євхаристичний хліб має бути квасним (виготовленим на дріжджах, закислий), і не опрісночний. Привалий час у церкві не виникало суперечок, чи непорозумінь про те, яким повинен бути євхаристичний хліб: скрізь у церкві на сході і заході використовували для Євхаристії хліб квасний — виняток становили лише евіоні (II ст.) і вірмени (VII ст.) — що вживали для тайнства опрісночний хліб, за прикладом яких пішла і західна церква згодом (X—XI ст.). Необхідно відзначити, що для такої практики немає зовсім достатніх підстав та її історична правда рішуче суперечить цій практиці, подаючи усі докази на користь вживання саме квасного хліба, що ясне з наступного:

Ісус Христос встановив тайнство Євхаристії «раніше свята юдейської Пасхи» як про це ясно говорить св. Іоан (Ів. 13:1), так як у ніч після цього Його було взято воїнами і на ранок наступного дня засуджено, віддане на смерть, розіп'ято і навіть знято з Хреста, — коли юдеї тільки-но готувалися ще до святкування Пасхи; як про це можна судити із зауваження св. Іоана, про те, що, привівши Ісуса Христа до Пилата після суду над Ним у синедріоні, юдеї не увійшли до преторії, щоб не осквернитися, але щоб їсти Пасху (Ів. 18:28). Отже, до того часу юдеї ще не куштували пасхального агня, відтак не вживали й опрісноків, оскільки закон передписував вживання опрісноків тільки з вечора Пасхи. Отже, Христос установив Тайнство Євхаристії до святкування юдеями свята Пасхи, тобто до вживання опрісноків, що дає підстави зробити висновок, що, встановлюючи Тайнство Євхаристії, Він узяв хліб, який звичайно використовувався в юдеїв у дні пасхальні, тобто хліб квасний, а не опріснечний. Щоправда, раніше встановлення Тайнства Євхаристії Христос учинив старозавітну Пасху за звичаями і законами юдейськими, що передбачає і використання агня й опрісноків. Але якщо визнати, що при вчиненні старозавітної Пасхи Ним було використано опрісноки, то звідси ще не виходить, з необхідністю, що й Тайнство Нового Завіту, тобто Євхаристію Христос установив на опрісноках, що мали у Старому Завіті обрядове значення. Навпаки, можна міркувати, що, звершивши старозавітну Пасху на опрісноках, Тайнство Нового Завіту Господь установив на новій речовині, на хлібові кваснім, деяке підтвердження цього можна бачити у тому, що євангелісти й ап. Павло хліб, використаний Ісусом Христом при встановленні Євхаристії називають словом «артос» (від «еро» — піднімаючи) — звідси «артос» хліб, що піднявся, розчинившись, на відміну від «азімос» — опрісночний, безквасний.

На квасному хлібові було звершено Євхаристію і в дні Апостолів. Це видно з того, що євхаристичний хліб скрізь у книзі Діянь називається артосом, а не опрісноком (Дії. 2:

42 — 46; і 20: 7 — також 1 Кор. 10: 16), а також з того, що в Євхаристії брали участь тоді і всі новонавернені до Христа юдеї, і юдеї, яким закон передписував споживати опрісноки тільки сім днів на рік і більше ніколи, не погодилися б приймати Таїнство на опрісноках «по всі дні», поки апосталами не було вирішено, як ставитись християнам до обрядового закону Мойсеєвого. Крім того, у книзі Діянь розповідається, що ап. Павло з учнями після днів опрісночних відплив і через п'ять днів прибув до Троади, де й пробув сім днів. В перший день тижня усі зібрались для переломлення хліба, тобто звершення Євхаристії (Дії. 20: 6 — 7). Звідси ясно, що Євхаристія була звершена у Троаді через декілька днів після закінчення днів опрісночних, тобто тоді, коли вже зовсім не було у вжитку опрісноків, отже ж, була здійснена не на опрісночному хлібові, а на звичайному, квасному, що вживався повсякденно.

На квасному хлібові в Церкві Христовій було звершено Євхаристію і в післяапостольській час. Це видно з того, що хліб для звершення Євхаристії брався з приношень народу, який, звичайно, приносив звичайний, квасний, загальноживаний хліб, бо цей хліб призначався, окрім іншого, для вечереї любові, агап, і для підмоги бідним.

Іншою речовиною — для Таїнства Євхаристії має бути виноградне вино. На виноградному вині звершив Таїнство Євхаристії Сам Спаситель. Подавши учням Своєю чашу із словами: «Пийте з неї всі: це є Кров Моя Нового Завіту», Він безпосередньо додав: «кажу ж вам, що не буду пити віднині від цього плоду виноградного до днів тих, коли питиму з вами нове у Царстві Отця Мого» (Мф. 26: 27 — 29).

Через те, що в Палестині вживалось звичайне червоне виноградне вино, (Бут. 49: 11; Втор. 32: 14) і на такому, звичайно, вині звершив Таїнство Євхаристії і Христос Спаситель, то й Церква здавна використовує для Євхаристії червоне виноградне вино, тим більше, що воно самим виглядом своїм зображає для чуттєвих очей Кров Христову. Вино виноградне повинно бути цільним, чистим, не змішаним з якоюсь іншою рідиною — цього вимагає святість і велич таїнства. Але при звершенні таїнства таке цільне вино розчиняється водою, тому що і Христос, за свідченням Передання згідно із східним звичаєм використав на таємній вечері вино, розчинене водою; крім того, з'єднання вина з водою має ще й особливе значення, нагадуючи, що під час хресних страждань Господа з проколеного ребра Його «вийшла кров і вода» (Ів. 19:34). Надаючи таке значення цій дії (з'єднанню вина з водою) Церква ще у давнину засудила як тих, єретиків, які зовсім не вживали у євхаристії вина, а тільки одну воду (анкратити й маніхеї), та так і тих, котрі вживали для таїнства одне вино, без сполучення його з водою (вірмени).

Літургія

Священнодійство, під час якого звершується Таїнство Євхаристії і без якого воно не може звершуватися є Літургія.

У Літургії, як відомо, розрізняються три частини:

проскомидія чи приношення, коли готується речовина для Таїнства, названа так за звичаєм давніх християн приносити хліб і вино для Євхаристії;

«Літургія оголошених», під час якої готуються до Шайнства християни і на якій дозволялось бути присутнім оголошеним, тобто тим, хто готувався до вступу в число членів Церкви;

Літургія вірних, під час якої і відбувається саме звершення Шайнства.

У Літургії вірних зокрема треба звернути особливу увагу на наступні моменти: читання священнослужителями молитви, в якій, після вознесення хвали і подяки Богові за всі Його незліченні благодіяння, з явлені у творінні, промислові й особливо в посланні до нас Сина — Спасителя світу, виголошуються слова, сказані Спасителем при встановленні Шайнства: «Прийміть, споживайте; це є Тіло Моє... , пийте з неї всі, це є Кров Моя Нового Завіту...» В таких словах виражається воля Спасителя щодо перетворення хліба і вина в Його Тіло і Кров і за Його всемогутнім повелінням, говорить св. Іоан Дамаскін, так буває і буде, тобто звершуватиметься перетворення хліба і вина, до того часу, коли прийде, бо так сказано, аж поки не прийде.

Разом з цим ці слова складають «спасенну заповідь» на основі якої:

згадуючи цю спасенну заповідь священнослужителі насмілюються і без якої ніколи не одважилися б братися за священнодійство такого великого і страшного Шайнства;

читання молитви, в якій священнослужитель, на основі заповіді Спасителя, звертається від імені всіх віруючих, до Бога Отця за послання Духа Свого Святого на нас і на перетворені дари ці;

триразове благословіння Святих Дарів священнослужителем зі словами: «і вчинив хліб цей — чесне Тіло Христа Твого» (благословляє хліб) «а що з чаші цій чесну кров Христа Твого» (благословляє чашу) «перетворивши Духом Твоїм Святим» (благословляє). Амінь, амінь, амінь.

Таким чином освячення Святих Дарів починається Євхаристійною молитвою, триває прикликанням Святого Духа і закінчується благословенням Дарів, коли звершено благословення, той, хто священнодіє, земним поклоном засвідчується благоговіння вже до Тіла і Крові Христової. Так, православно-католицька Церква вірує, що перетворення Тіла і Крові Христових на Божественній Літургії відбувається через сходження й дію Святого Духа через призивання архієрейське чи ієрейське у благальних словах до Бога Отця: «бо Він учинив хліб цей чесним Тілом Христа Твого, а що в чаші цій чесною Кров'ю Христа Твого, перетворивши Духом Твоїм Святим». Так завжди вірувала Церква Христова. Про це свідчать її давні Літургії, як от Літургія Якова, брата Господнього, Літургія, викладена в Постановах Апостольських, Літургія св. Василія Великого. У всіх цих Літургіях є подячна молитва, слова установа Шайнства, призивання Святого Духа на принесені дари для їхнього освячення і перетворення.

Невидима сторона Шайнства

Що ж стосується невидимої сторони Шайнства Євхаристії, то вона полягає у тому, що з той час, коли священнослужитель, що звершує по заповіді Спасителя, Шайнства Євхаристії, призиваючи Святого Духа на принесені дари, благословляє їх з молитвою до Бога

Отця: «І вчинив хліб цей чесним Тілом Христа Твого, а що в чаші цій чесною Кров'ю Христа Твого, перетворивши Духом Твоїм Святим», хліб і вино справді перетворюються в Тіло і Кров Христові. В Посланні східних Патріархів це виражається у таких словах: віруємо, що після освячення хліба і вина, хліб перетворюється, переосутнюється, «прелагається» (слов'янською), перемінюється в саме істинне Тіло Господа, яке народилось у Вифлеємі від Вічності, хрестилось в Йордані, постраждало, було похованим, воскресло, вознеслось, сидить праворуч Бога Отця, має з'явитися на хмарах небесних; а вино перетворюється й переосутнюється в саму істинну Кров Господа, яка під час страждання його на хресті вилилась за життя світу. Тому, хоч і після освячення Святих дарів вони для наших зовнішніх почуттів залишаються тими ж, і ми бачимо, як і раніше, хліб і вино, але в дійсності, невидиме для чуттєвих очей, хліб істинно, дійсно і сутнісно стає самим істинним Тілом Господа, а вино самою Кров'ю Господньою.

Утверджуючи істину переосутнення хліба й вина в Тіло і Кров Господні, східні патріархи попереджують, що словом — «переосутнення» — («преосуществление») не пояснюється спосіб чи образ, яким хліб і вино перетворюються в Тіло і Кров Господню, бо цього збагнути не можна нікому, крім Самого Бога, і всі зусилля бажаних осягти це можуть бути лише наслідком безуму й нечестя. Але показується лише те, що хліб і вино, після освячення, перетворюються в Тіло і Кров Господню не образно, не символічно, але багатством і повнотою благодаті, не тимчасово і дочасно сходить Божественність Слова і передається хлібу та вину, не частково присутні Тіло і Кров Христа у хлібі та вині, не випадкова подібність виникає між хлібом, вином та Тілом і Кров'ю Христовими (тут йдеться про відношення між сутністю та акциденціями — прим. перекладача), також і хліб і вино не змішуються з Тілом і Кров'ю Господніми, але істинно, дійсно, і сутнісно хліб буває самим істинним Тілом Господнім, а вино самою Кров'ю Господньою.

Вказуючи на неможливість людини осягнути таємницю перетворення хліба й вина у Тіло і Кров Господні, Церква, однак, ніколи не сумнівалась у самому факті переосутнення святих дарів і з рішучістю стверджувала, що в Тайнстві Євхаристії дійсно присутні істинне Тіло й істинна Кров Христові, що хліб і вино не суть тільки знаки й символи, що нагадують віруючим про викуплення і Ісус Христос присутній в Євхаристії не динамічно, тобто тільки своєю силою й дією, а реально й дійсно, так що після освячення Святих Дарів віруючим подається вже не хліб і вино, а істинне Тіло й істинна Кров Господня.

Вченням Православної Церкви таким чином цілковито заперечується лютеранське уявлення про те, що Христос у Тайнстві Євхаристії нібито тільки проникає хліб і вино, що залишаються й в цілості і тільки співперебувають з нами, в них і під ними своїм Тілом і Кров'ю, також уявлення, що не визнає перетворення євхаристичних дарів в Тіло і Кров Христові зовсім чуже ученню вселенської Церкви про суть Тайнства Євхаристії.

Свята Церква з найдавніших часів вчила про те, що у Євхаристії ми куштуємо те саме Тіло і Кров, з якими страждав і помер Христос.

Так, св. Ігнатій, викриваючи докетів, говорить про тотожність євхаристичної плоті з плоттю, яку Христос мав на землі, якою постраждав і яку воскресив Отець.

Св. Іустин Мученик пише: «Ми приймаємо Євхаристію не як простий хліб і не як просте пиття, але ми навчені, що через слово молитви їжа ця є Кров і Плоть Ісуса, Який воплотився».

Св. Іриней Ліонський вчить: «Розчинена чаша і приготовлений хліб приймає Слово Боже і Євхаристія і робиться Тілом Христовим». Перетворення євхаристичних дарів в істинне Тіло і Кров Христову, на думку св. отця, походить від того, що хліб і вино сприймають у собі Іпостасне Слово Боже.

Далі необхідно вказати, що найдавніші літургії схожі між собою за своїм змістом, всі однаково містять як і нині використовувані чини літургій св. Василя Великого й Іоанна Золотоустого, молитви за призивання Святого Духа для освячення дарів і сповідування, що дією чи сходженням Святого Духа хліб і вино перетворюються в Тіло і Кров Христові.

З Вселенських Соборів необхідно вказати на сповідування отців 1-го Вселенського Собору, які учили: «На Божественній трапезі ми не повинні просто бачити приготовані хліб і чашу, але підносячись розумом, повинні вірою розуміти, що на священній трапезі лежить Агнець Божий, що узяв гріхи наші (світу), і приноситься священиками в жертву, й істинно приймаючи чесне Тіло і Кров Його, повинні вірувати, що це знамення нашого воскресіння».

Отці 3-го Вселенського Собору схвалили послання св. Кирила Олександрійського, в якому говорить: «Ми звершуємо у церквах безкровну жертву й освячуємось, причащаючись святої Плоті і чесної Крові Христа, Спасителя усіх нас».

Отці 7-го Вселенського Собору свідчили «Ніколи ніхто з труб Духа, тобто св. апостолів і преславних отців наших не називав безкровної жертви образом зішестя Плоті Христової але самим Тілом і самою Кров'ю Господньою».

З наведених доказів ясно, що давня Вселенська Церква на євхаристичні види дивилась не як на символи тільки Тіла і Крові Христових, але як на дійсні Тіло і Кров Господа, утверджуючи таким чином перетворення хліба і вина в Тіло і Кров Христові.

Аргументація розуміння Євхаристії

На чому ґрунтується це вчення Церкви про сутність Тайнства Євхаристії, про дійсне переосутнення євхаристичних Дарів? Ясні й непохитні підстави це вчення має у Священному Писанні. Сюди відносяться насамперед слова обітниці Христа Спасителя про Тайнство Євхаристії: «Я є хліб життя, що зійшов з небес. Якщо хтось з їсть від хліба цього, житиме повік, і хліб, якого Я дав, плоть моя є, яку Я дам за життя світу» (Ів. 6:51). Христос є хліб життя, той, хто споживає хліб цей, житиме вічно, хліб, який дає Христос, є плоть Його, яку Він віддає за життя світу, тобто Його Тіло — такий буквальный безпосередній сенс слів Христових.

Так саме, тобто в буквальному сенсі зрозуміли Слова Христа і Його слухачі — юдеї, яких слова ці так вразили, що вони почали сперечатися між собою: «Сперечалися між собою юдеї, кажучи, як може цей дати нам плоть Свою їсти» (Ів. 6:52). Ісус Христос не тільки не заперечив таке, тобто буквально розуміння Своїх слів, не тільки не показав, що вони неправильно зрозуміли Його слова, як Він це робив в інших випадках (наприклад, у бесіді

з юдеями про істинну свободу Ів. 9:32, чи в бесіді з Никодимом про повторне народження (Ів. 3:3-5), чи в бесіді про сон-смерть Лазаря (Ів. 11:11-14), чи в бесіді про закваску фаресейську і садукейську Мф. 16, 6-12 та ін.), а ще з більшою ясністю, силою й виразністю продовжував Свою мову, запропонувавши вчення про споживання Крові і Плоті, у таких словах: «Амін, амін, кажу вам, якщо не будете їсти Плоті Сина Людського, не будете пити Крові його, життя не будете мати у Собі, хто їсть Мою Плоть і п'є Мою Кров, має життя вічне і Я воскресну його в останній день» (Ів. 6:53-54).

Подальший виклад бесіди Господа показує, що й ученики Господа також буквально зрозуміли слова Його і багато з них думку про споживання плоті і крові свого Вчителя здалась настільки незвичайною і неприйнятною, що вони, ремствуючи, казали: «запеклим є це слово, хто може Його послухатись» (Ів. 6:60).

І з тих пір багато з Його учеників відійшли від Нього і вже не ходили з Ним. Однак і на цей раз Христос не став переконувати учеників, що відійшли від Нього і в тому, що вони неправильно зрозуміли слова його, а тільки до 12-ти, що залишились з Ним, Він звернувся з питанням: «Чи не хочете і ви відійти?» — на що ап. Петро відповів: «до кого нам іти? Ти маєш слова вічного життя» (Ів. 6:37).

Розуміння слів обітниць в якомусь невласному переносному сенсі є неможливим. Вираз «їсти плоть» у переносному сенсі означає: заподіювати іншому зло, завдавати жорстокої образи, злословити, зводити наклеп. (Ів. 19:22, Ів. 2:2, Мк. 3:3).

Отже, якщо слова обіцянки Спасителя про Євхаристію розуміти у переносному сенсі, то вони будуть мати такий зміст: хто їсть Мою плоть, тобто завдає Мені найбільшого зла, образи — має життя вічне і навпаки, не споживете плоті Сина Людського, тобто якщо не завдаватимете жорстоких образ, не будете злословити і обмовляти Його — життя не будете мати в собі.

Очевидна неузгодженість подібного сполучення думок, неминуча, якщо метафорично розуміти вирази.

Розповідь синоптиків про встановлення Таїнства Євхаристії також, вимагає буквального розуміння слів Спасителя. Всі синоптики одноставно свідчать, що Господь Ісус Христос на Таємній вечері, взявши хліб, благословив, переламав і роздаючи Його учням, сказав: «прийміть, споживаєте, це є Тіло Моє, що за вас ламається», і взявши чашу з вином і віддавши хвалу Богові, подав учням, кажучи: «Пийте з неї всі, це є Кров Моя Нового Завіту, що за багатьох проливається на відпущення гріхів». (Мф. 26: 26; Мф. 14: 22; Лк. 22: 19).

Відступати тут від буквального розуміння слів Спасителя, у яких Він з такою ясністю свідчить, що у вигляді хліба і вина у Таїнстві Євхаристії подаються Його істинне Тіло і Його істинна Кров, нема ані найменших підстав. Навпаки, розуміти їх у буквальному сенсі примушує:

важливість самого моменту. Господь вимовив ці слова в останній час — в останні години перед своїми стражданнями і смертю, коли Він, за зізнанням самих учнів, вже ні в

чому не бесідував у притчах, а говорив прямо, без усякої неясності і неточності, слова, які б могли ввести в оману учнів і в подальшому усю Церкву;

найменування поданої чаші з вином «Кров'ю Нового Завіту» мимовільно наводило на думку і про момент утвердження Старого Заповіту, коли Мойсей, узявши кров і окропивши нею народ, говорив: «це є кров, нового завіту, якого заповідав і вам Бог» (Вих. 24: 8). Але Мойсей безсумнівно проливав тоді дійсну кров теляти, яка прообразувала викупну кров Агнця, закланого за гріхи світу. Отже і Ісус Христос подав учням у чаші заповіту істинну, дійсну Кров Свою, заслуговує уваги і сам образ виразу, а точніше конструкції мови, яка має місце у грецькому тексті: іменники «артос» — хліб та «інос» — вино — по-грецьки чоловічого роду, а «тутю» — це — середнього роду. Звідки очевидно, що слово «тутю — це» відноситься не до хліба й вина, тоді воно стояло б у чол. роді, а до слів «сома» — Тіло, і «ема» — Кров, які грецькою також середнього роду. «Тутю» вказує на те, що тримав Ісус Христос у руках Своїх і подавав учням, Ісус Христос немовби говорив: це, що Я вам даю, Тіло Моє, інакше: прийміть, споживайте ось це (хліб), є Тіло Моє. Звідси і зв'язка є і в наведених словах її треба розуміти не у значенні означає або знаменує, а в своєму прямому значенні, бо весь вираз показує, що Спаситель у вигляді хліба й вина подав учням істинне Тіло Своє й істинну кров Свою. Таке, тобто строге буквально розуміння слів, про встановлення Тайнства вимагається в наступному, про те, що має видимість хліба, Спаситель сказав Своім учням, що «воно за вас дається», а про те, що має видимість вина, сказав: що за багатьох проливається на відпущення гріхів", а дається і проливається є не що інше, як розп'яте на хресті пречисте Тіло Його і пролита на хресті Кров Його.

Згідно з Євангелістами розповідає про встановлення Євхаристії св. Ап. Павло. Він майже дослівно наводить слова встановлення Євхаристії і ці слова буквально. Це видно з того, що застерігаючи коринфських християн від недостойного приступання до Євхаристії, апостол каже: «Нехай же випробує себе людина, і так нехай їсть від хліба цього і п'є від чаші цієї. Бо хто їсть і п'є недостойно, той їсть і п'є на осудження собі, не думаючи про Тіло Господнє» (1 Кор. 11: 28 — 29).

На думку Апостола той, хто споживає Євхаристію як звичайну їжу, причащається недостойно, тому апостол наполегливо спонукає християн: «Нехай же випробує себе людина, і так нехай їсть від хліба цього і п'є від чаші цієї» (1 Кор. 11: 28 — 29).

Для Апостола, таким чином, безсумнівно, що Євхаристичний хліб і вино суть дійсне Тіло і Кров Господня, або інакше, у вигляді хліба і вина причасник споживає істинне Тіло й істинну Кров Господа.

Природа святого Тіла Христового у Святому Причасті

Згідно православного вчення вірні причащаються не мертвого Тіла Ісуса, що лежав у гробі але нового, перетвореного, воскреслого, прославленого Тіла. Вірні причащаються Тіла і Крові, що перейшли в нову — прославлену — категорію буття. — духоносного Тіла Христового яке «не дематеріалізувалося, але повністю оживотворено енергіями Духа» (Олів'є Клеман). Згадування у богослужінні та молитвах «безсмертних і животворчих» Тайн стосовно Причастя вказує на те, що неможливо зашкодити Христу, споживаючи чи

якось інакше взаємодіючи зі Святими Дарами, як неможливо тепер, після Його Воскресіння зашкодити Його тілу чи душі, людській природі, бо вона «зодяглася у нетління»; тому і не можна порівнювати споживання Святих Дарів з канібалізмом.

«Що ж це за засіб [що веде до вічного життя]? Не що інше, як це славне Тіло, що явило себе сильнішим, ніж смерть, і стало для нас джерелом життя. Як мала кількість закваски змішується з усім тістом, так і звершене Богом бути безсмертним Тіло, увійшовши в наше тіло, змінює його і цілісно та повно перетворює у Свою власну Сутність [людську]» (св. Григорій Ніський). Писання ще каже: «Ось Я стою під дверима і стукаю. Якщо хто почує Мій голос і відчинить двері, то Я ввійду до нього і буду вечеряти з ним, і він зі Мною» (Одкровення 3:20). Порядок важливий: не людина перша робить Тіло і Кров Христові своїми, але Христос «входить» до людини і вечеряє з нею. Тіло і Кров Христові «діють» розумно (не будучи якось самостійно відділеними від Самого Христа як Він Сам каже: «Гляньте на Мої руки, на Мої ноги! Це ж Я Сам! Доторкніться до Мене — подивіться, що дух тіла й кістей не має, а Я, як бачите, їх маю!» (Луки 24: 39)), згідно Його волі: достойних освячують і обожують, а недостойних судять. Тому і можливо причаститися на спасіння, а можливо причаститися і на осудження. Можна міркувати, що це залежить від того, як людина готова вечеряти з Самим Христом. Так і поза людиною Святі Дари «діють» так, як того бажає Сам Христос.

Богослужбове та сотеріологічне значення Тайнства Євхаристії

Літургійне значення Святого Тайнства Євхаристії

Поняття «тайнство» в східній традиції формувалося виходячи з цілісного уявлення про Тайнства Церкви. Воно не було зредуковане спекулятивним мисленням, а Тайнства не сприймалися самі по собі і не були виведені з таємниці нашого спасіння, яка полягала в Христі. Тому Тайнствам спочатку було додано еклезіологічне вимірювання. Воно служило свого роду базисом, на якому будувалося все вчення про Тайнства і з якого відкривалися суть і зміст цього вчення. Коли ж на Заході з'явилася інша, схоластична богословська надбудова, «замість того, щоб „сприйняти“ сенс Тайнств з літургійної традиції, богослови створили свої власні визначення Тайнств і потім в світлі цих визначень почали інтерпретувати церковне богослужіння, „втискуючи“ його, як виражається прот. А. Шлеман, — в рамки свого власного апіорного підходу». В результаті відбулася «крайня індивідуалізація Тайнств». Більшість з них почала розглядатися «як індивідуальні акти, що здійснюються над індивідуальними членами Церкви». Тому не дивно, що в наше століття такі акти все частіше починають носити такий же споживчий характер. Людина, охоча задовольнити свої релігійні потреби, «замовляє» те або інше Тайнство, а священник, що його здійснює, стає «виконавцем» цього замовлення. В результаті Тайнства перетворюються на «треби».

Щоб уникнути такого відособлення Тайнств, необхідно перш за все змінити підхід до самого поняття «тайнство». Справа не тільки і не стільки в тому, скільки Тайнств існує в Церкві. В усякому разі, не догматизуючи седмиричне число тайнств, православна сакраментологія всі сучасні Тайнства визнає. Проблема полягає в іншому: у тому, щоб головну увагу звернути на суть Тайнства і на його зв'язок з таємницею Спасіння і не розглядати його лише як інструментальну причину освячення. Істотну допомогу в цьому

може надати багата літургійна спадщина Православної Церкви, яка, на відміну від схоластичної саκραментології, зберегла вірність традиційному еклезіологічному розумінню Шайнства.

Канонічні правила

Православна Церква

Правила Православної Церкви про Причастя

«Усіх вірних, що входять до церкви і писання слухають, але не перебувають на молитві і Святому Причасті до кінця, відлучати належить від спілкування церковного як таких, хто безчинство робить в церкві» (9 Апостольське правило). За поясненням найбільшого тлумача канонів патріарха Феодора Вальсамона «визначення цього правила досить строге. Бо відлучає тих хто приходить у церкву, але не залишаються до кінця і не причащаються.

І інші правила (80 правило VI Вселенського Собору, і 11 правило Сардикійського Собору) подібним чином визначають, щоб всі були готові і гідні причащення, і піддають відлученню тих — хто не причащаються в три недільних дня».[24] Також необхідно враховувати, що Літургія вірних в принципі не передбачає присутності в храмі тих хто лише моляться, але не причащаються. Також сама назва «Євхаристіос» в перекладі з грецького означає «спільна справа» тобто Причастя — це не приватна, індивідуальне Шайнство, а Свята Трапеза всієї церковної громади.

Категорично не можна допускати до Причастя людини, яка не кається або не належним чином кається в своїх гріхах. Про це говорить безліч канонічних правил, наприклад, 87-е правило Трульського (VI Вселенського) собору, 2-е — Антіохійського собору і ін.

Також не допускаються до Причастя нехрещені або неправославні християни (95-е правило Трульського собору, 7-е правило Лаодикійського собору) і ті, кому це заборонено духівником, тобто призначена єпитимія, якщо тільки цій людині не загрожує смертельна небезпека (13-е правило I Вселенського собору).

Священик не має права відлучати мирянина від Церкви і забороняти приступати до Причастя на тривалий термін без дозволу правлячого архієрея.

Кількість причащення

Причащатися слід не частіше, ніж один раз на добу, і не рідше одного разу на три тижні. На Світлій седмиці рекомендується причащатися щодня.

Перепони

«Перешкодою для причастя є смертні гріхи, за які, за церковними правилами, передбачається накладення певної покути. Якщо говорити про приписах церковної дисципліни, то єдиним канонічним правилом в Православної Церкви є вимога того, що причащатися потрібно натщесерце (це не означає — не брати з 12 години ночі ліків або

навіть, в особливих випадках, якщо їжі в якості ліків, на це теж потрібно звернути увагу). У церковних правилах нічого не говориться про три дні посту, про спеціальні канони і молитвослів'я і про все те, що традиційно прийнято в якості підготовки до Причастя — це все речі, які склалися в Церкві дуже пізно, і які з цієї причини цілком можна назвати „модернізмом“. Єдиною справжньою підготовкою до Причастя є християнське життя. Якщо воно є, якщо людина прагне до Христа і не живе в смертних гріхах, священник не має ніякого права не допускати її до Причастя. Але оскільки це ніде не прописано і ніяк не визначено, а в будь-якому молитовнику, який видавався з радянських часів, друкуються вказівки пізньої синодальної практики про три дні посту, читанні канонів з акафістом і т. ін., то саме ця остання сприймається як непорушне правило Церкви» — Ігумен Петр (Мещерінов).

Священничий одяг, ризи

Облачення – одяг церковного клиру (духовенства) та монашества, який використовується під час Богослужень та в повсякденному житті. Повсякденне облачення духовенства складається з підрясника, ряси (для дияконів та єреїв), а також підрясника, ряси, мантії, клобука, наперсного хреста, панатії (для архиєреїв).

Богослужбове облачення духовенства використовується для звершення Богослужень. Кожний чин духовенства відрізняється облаченнями, серед яких можна розрізнити: архиєрейське, єрейське, дияконське, паламарське.

Мантія – представляє собою довгу накидку без рукавів та застібок на комірі, одягається поверх підрясника та ряси. Може використовуватись як духовенством, так монашеством (архимандритами, схимонахами). Зазвичай монахи носять клобуки чорного кольору, одночасно право носити цей убір мають також митрополити та патріархи деяких церков під час урочистих подій.

Клобук – монаший головний убір, що складається з камілавки та чорної тканини (шовк або крен), яка прикріплюється до неї і закінчується знизу трьома довгими кінцями (воскриліями). Клобук довершує повне монаше облачення, що одягається під час торжественних якихось подій.

Архиєрейське:

Для звершення Богослужень архиєрей одягає те саме облачення, що й священник, лише замість фелона сакос, поверх нього омофор, палиця як символ духовного меча.

підсакосник або стихар – нижній богослужбовий одяг архиєрея, поверх якого одягається єпітрахиль;

нарукавники – призначені для стягування рукавів одягу священослужителів, є невід'ємною частиною архиєрейського, єрейського та дияконського облачень. Вживання нарукавників означає, що це не просто людські руки, а сам Господь через них звершує Шайни;

єпітрахиль – елемент архиєрейського та єрейського облачення, мінімально необхідний для священодійства. Собою представляє довгий перев'яз, що охоплює шию, сходиться на грудях і спадає додолю. Символізує Божественну благодать, тому без єпітрахилі не можна здійснювати жодне Богослуження, а також уділяти Святі Шайни;

пояс – одягається поверх стихаря та єпітрахилі, символізує Божественну силу, а також рушник, яким був підперезаний Спаситель під час умивання ніг учням на Шайній Вечері;

набедреник, нақолінник – елемент богослужбового одягу архиєрея і нагородженого ним єрея, у вигляді хустки на стегні, підвішеної на поясі;

саққос – верхній богослужбовий одяг архиєрея, коротке вбрання з широкими рукавами, одягається поверх підсаққосника та епітрахіля. Символізує багряницю Спасителя;

омофор – представляє собою довгий і широкий стрічкоподібний плат, з вишитими хрестами. Покладається на плечі єпископа так, що, охоплюючи навколо шию, одним кінцем спускається (спадає) спереду, іншим ззаду. Символізує євангельського доброго пастиря, яким повинен бути архиєрей, що пасе своє стадо. Без омофора архиєрей не може здійснювати священодійств;

Одяг єпископа: 1) стіхар, 2) санос, 3) нарुकалівні, 4) мітра, 5) набедреник, 6) пояс, 7) мантія, 8) малий омофор, 9) великий омофор

палиця – чотирикутний плат, що носить поверх саққоса на правому стегні. Символізує духовний меч, яким озброєні священослужителі для боротьби з невірством та диявольськими силами;

панаяія – нагрудна ікона із зображенням Богородиці, що являється відзнакою архиєрея;

митра – богослужбовий головний убір єпископа, а також деяких єреїв, нагороджених архиєреєм. Представляє собою розширену і заокруглену вгорі корону, оздоблену іконами. Архиєрейська митра оздоблена ще й дорогоцінними каміннями, символізує терновий вінок, одягнений на голову Спасителя під час Його страстей.

Єрейське:

Облачення єрея складається з наступних елементів:

підризник, стихар – нижній богослужбовий одяг, виготовляється з тонкої тканини, довгі вузькі рукави з шнурками на кряях, якими затягуються на руках. Символізує хітон, в якому ходив Спаситель під час свого земного життя;

епітрахіль – елемент архиєрейського та єрейського облачення, мінімально необхідний для священодійства. Собою представляє довгий перев'яз, що охоплює шию, сходиться на грудях і спадає додолу. Символізує Божественну благодать, тому без епітрахіля не можна здійснювати жодне Богослуження, а також уділяти Святі Тайни;

пояс – одягається поверх стихаря та епітрахілі, символізує Божественну силу, а також рушник, яким був підперезаний Спаситель під час умивання ніг учням на Тайній Вечері;

Одяг священника: 1) фелон, 2) стокар, 3) нарукавники, 4) спитальник, 5) пояс

нарукавники – призначені для стягування рукавів одягу священослужителів, є невід'ємною частиною архиєрейського, єрейського та дияконського облачень. Вживання нарукавників означає, що це не просто людські руки, а сам Господь через них звершує Шайни;

фелон – верхній богослужбовий одяг єрея, довга широка накидка, яку одягають поверх іншого одягу, без рукавів, з отвором для голови та широким вирізом на грудях для вільних дій руками. Символізує багрянцю, в котру одягнули Христа під час Його земних страждань;

нагрудний хрест – великий чотиригранний хрест, на котрому зображено Розп'яття Господа Ісуса

Христа, носить священниками та єромонахами на грудях поверх одягу. Нагрудний хрест пригадує священнику, що він – слуга Божий, який піклується про Христове стадо. Крім звичайних срібних єрейських хрестів бувають нагородні позолочені хрести та хрести з прикрасами.

Дияконське:

Одяг диякона: 1) стокар, 2) ораар, 3) нарукавники.

Дияконське облачення складається з дальматики, орааря, нарукавників, кожен з цих елементів має свою символіку:

дальматика – довгий просторий верхній одяг з цупкої тканини з широкими рукавами та розрізами по боках. Може бути виготовлена в формі хреста, символізуючи страждання Христа, а також спасіння і справедливість. Право носити дальматику мають також піддиякони, миряни прислужники, псаломщики;

ораар – довга широка стрічка, з вишитими на ній хрестами. Виготовляється з тієї ж тканини, що й

дальматика, носить дияконом на лівому плечі, поверх дальматики. Символізує Божу благодать, котру з Шайною священства отримав диякон;

нарукавники – призначені для стягування рукавів одягу священослужителів, є невід'ємною частиною архиєрейського, єрейського та дияконського облачень. Вживання нарукавників означає, що це не просто людські руки, а сам Господь через них звершує Шайни.

Паламарське:

Паламарське облачення також має свою глибоку символіку, так як складається з дальматики:

дальматика – довгий просторий верхній одяг з цупкої тканини з широкими рукавами та розрізами по боках. Може бути виготовлена в формі хреста, символізуючи

страждання Христа, а також спасіння і справедливості. Право носити дальматику мають також піддиякони, миряни -прислужники, псаломщики.

Підризники:

підризник, стихар – нижній богослужбовий одяг, виготовляється з тонкої тканини, має довгі вузькі рукави з шнурками, якими затягуються на зап'ястях рук. Символізує хітон, в якому ходив Спаситель під час свого земного життя.

На даний час можуть бути різних кольорів: білого, червоного, жовтого, зеленого, голубого. В залежності від цього одягаються під ризи відповідного кольору, утворюючи комплект богослужбового облачення.

Ряси:

ряса – повсякденний одяг духовенства і монашества, що представляє собою довге вільне вбрання чорного кольору з широкими рукавами.

Підрясники:

підрясник – нижній повсякденний одяг духовенства, довге до п'ят приталене вбрання з вузькими рукавами та щільно застібнутим комірем. На даний час можна зустріти підрясники чорного, сірого, зеленого, вишневого кольорів.

Требні набори:

Требні набори використовуються священослужителями під час душпастирської діяльності (сповідь хворих, немічних мирян, уділення Шайн, посвячення помешкань та інше). До комплекту требного набору входять нарукавники та епітрахиль:

нарукавники – призначені для стягування рукавів одягу священослужителів, є невід'ємною частиною архиєрейського, єрейського та дияконського облачень. Вживання нарукавників означає, що це не просто людські руки, а сам Господь через них звершує Шайни;

епітрахиль – елемент архиєрейського та єрейського облачення, мінімально необхідний для священодійства. Собою представляє довгий перев'яз, що охоплює шию, сходиться на грудях і спадає додола. Символізує Божественну благодать, тому без епітрахилья не можна здійснювати жодне Богослуження, а також уділяти Святі Шайни.

Сорочки:

Священничі сорочки відрізняються від звичайних сорочок кроєм коміря, а також особливим предметом – қолоратқою, яка є невід'ємним атрибутом одягу. Найбільш поширеними қолорамами священничих сорочок є чорний та білий, що вживаються найчастіше.

Қолоратқа – (від лат. *collit* - шия) – особливий білий комірець, що має вигляд білого квадратика під підборіддям, притаманний для священничих сорочок західного духовенства. На даний час виготовляється з пластмаси, що дозволяє зручно носити қолоратқу всередині коміря сорочки.

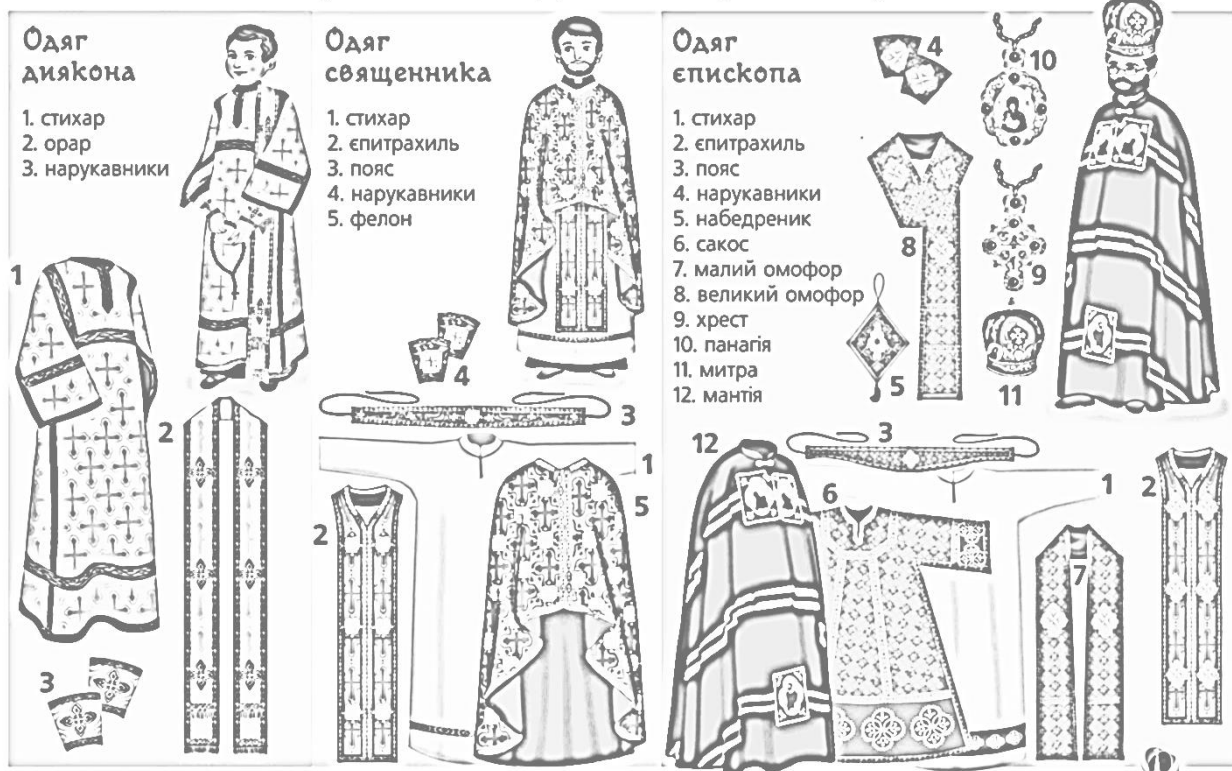
Хоругва:

Представляє собою прикріплене на деревці полотнище із зображенням Ісуса Христа, Богородиці або святих: Миколая Чудотворця, Володимира Великого, св. рівноап.кн. Ольги та інших. Хоругви можуть виготовлятися з матеріалу, що й священничі ризи, крім того вишиваються золотом по парчі або оксамиті. Церковні хоругви призначені для хресних походів, під час яких несуться попереду.

Мітра:

мітра – богослужбовий головний убір єпископа, а також деяких єреїв, нагороджених архиєреєм. Представляє собою розширену і заокруглену вгорі корону, оздоблену іконами. Архиєрейська мітра оздоблена ще й дорогоцінними каміннями, на якій знаходиться також хрестик, що відрізняє архиєрейську мітру від священничої. Право одягати мітру мають також архимандрити. Цей головний убір символізує терновий вінок, одягнений на голову Спасителя під час Його страстей.

Богослужбовий одяг священнослужителів

Молитва

Молитва — звернення віруючого до Бога, богів, інших надприродних або асоційованим з Богом істот, а також канонізований текст цього звернення.

Молитва часто приймає вид поклоніння, вихваляння, прохання чи просто викладу своїх думок. Молитва також часто приймає форми обряду.

У Біблії

Марія Магдалина у молитві.

Святий Дух помагає тим людям які моляться. «Також і Дух підкріплює нас у немочах наших; бо ми не знаємо, про що молитися, як належить, але Сам Дух просить за нас зітханнями невимовними» Рим. 8:26. Молитва є бесіда або розмова наша з Богом. Християнство стверджує що вона необхідна для нас так само, як повітря і їжа, бо все від Бога і немає нічого свого: життя, здібності, здоров'я, їжа і все дається нам Богом. Тому і в радості, і в печалі, і коли що нам потрібно, християни повинні звертатися до Бога з молитвою. В основі християнства лежить не сума якихось абстрактних знань, але живий досвід спілкування з Богом як з Отцем Небесним. Тому християнина який не молиться неможливо собі уявити. Саме молитва дозволяє відчувати християнам радість присутності Бога в житті. Для людини, яка молиться Бог — не абстрактна ідея, але знайома і улюблена особистість, що йде з людиною по життю. Молитися — це означає перебувати в тому особливому внутрішньому стані, коли духовне начало в людині входить в таємниче і безпосередній дотик з Богом і потойбічним невидимим світом.

Молитва є приношення розуму і серця до Бога, є благоговійним словом людини до Бога. Зразком для всіх молитов або загальної християнської молитви, безсумнівно, повинно назвати Молитву Господню: Отче наш (Мф. 6:9-13), яку Господь наш Ісус Христос навчив апостолів і яку вони передали всім вірним в Ісуса[1].

« Кінець же всьому наблизився. Отже, будьте мудрі й пильнуйте в молитвах! 1 Петр. 4:7 »

« Будьте тривалі в молитві, і пильнуйте з подякою в ній! Кол. 4:2 »

Святі Про молитву

Багато наших молитов - молитви прохальні, і люди схильні думати, що прохання - це нижчий ступінь молитви; « Краще слід дякувати, потім славословити. Насправді ж саме подяка і хвала - вираз менш глибоких взаємин. На нашому рівні напіввіри легше підносити славослів'я або дякувати Богові, ніж довіряти Йому настільки, щоб просити Його про щось з вірою. »

Навіть люди напіввіри можуть звернутися до Бога з подякою, коли трапиться щось для них приємне; і бувають такі хвилини піднесеності, коли кожен здатний співати для Бога. Але набагато важче мати таку нероздільну віру, щоб просити Бога всім серцем і всіма помислами з повною довірою. Не треба дивитися зверхньо на прохальні молитви, тому що здатність приносити їх - це випробування реальності нашої віри.

— Антоній, митрополит Суразький

Молитва - причина спасіння і безсмертя душі. Молитва є умертвіння думки про похоті плотського життя. Старанно
«*молитись дорівнює вмирати для світу. Бо відректись від себе -*»
значить терпляче перебувати в молитві. З цього випливає, що
любов Божу можна відшукати в зреченні від своєї душі.

— Преподобний Ісаак Сирин

«*Результат молитви є те, що ми буваємо з Богом. А хто*»
з Богом, той далекий від Його противника.

— Святитель Григорій Ніський

Не Богу потрібні наші молитви! Він знає що ми
потребуємо ще до того як ми щось попросимо, ... молитва
необхідна нам: вона присвоює Бога в людині... Перед починанням
«*всякої справи приносячи молитву Богу, нею залучайте*»
благословення Божє на вчинки свої та нею судить справи ваші:
думки про молитву зупиняють від справ, противних заповідям
Божим.

— Єпископ Ігнатій (Брянчанінов)

«*Молитва своєю силою перемагає*»
єство

— св. Іоан Золотоустий

Плоди молитви

Першими плодами молитви, за святителем Ігнатієм
(Брянчаніновим) є увага і розчулення. Єпископ Ігнатій твердить: «Ці плоди
являються перш за всі інші від всякої правильно здійснюваної молитви, головним чином же від Молитви
Ісусової, вправа якою вище псалмоспіву та іншого молитвослів'я. Від уваги породжується
розчулення, і від розчулення поглиблюється увага. Вони посилюються породжуючи одна
одну... Як і правдива молитва так і увага і розчулення є Божими дарами».

Відчуття присутності Божої теж є одним із плодів молитви. «Якщо у нас під час
молитви чи читання Священного Писання пробуджується відчуття присутності Божої —
це великий благодатний дар», пише архієпископ Павло. Говорять про теплоту сердечну і
душевний мир як плоди молитви. Святитель Григорій Ніський серед плодів молитви

називає простоту, любов, смирення, терпіння і незлобивість. Щобто молитва поступово преображає людину, робить її подібною Богові.

Наскільки молитва несумісна з ненавистю чи неприязню до ближніх, настільки ж вона тісно пов'язана з любов'ю і співчуттям, які теж є її плодами. За словами преподобного Ісаака Сирина серце правдиво молячого запалюється любов'ю до всіх людей, навіть ворогів і єретиків, до всього Божого творіння.

Щобто молитва веде до повного преображення всієї людини, її кардинальній переміні до кращого. Це по суті і є головним плодом молитви. Єпископ Іларіон пише, що якщо людина молиться, але не стає кращою, коли вона вичитує канони та акафісти, але залишається холодною і кам'яносердою, це означає що її молитва ще не принесла належного плоду. Християнину необхідно тому завжди піклуватися, щоби все його життя відповідало молитві, тобто щоби воно стало неперестанним «ходінням перед Богом».

Богослужіння

Богослужіння (лат. *cultus divinius, celebratio liturgica*) — зовнішнє вираження релігійності, виражене в громадських молитвах і обрядах. Складає істотну частину релігії взагалі. Воно в зовнішньому відображає внутрішній зміст самої віри і релігійний настрій душі. Релігійне почуття не може не вилитися в живих проявах — в слові, чи в жертви, чи в інших яких діях богошанування; релігія немислима без культу, в якому вона проявляє і виражає себе подібно до того, як душа виявляє своє життя через тіло. Релігія по суті своїй прагне до вищого блага. Винуватцем, джерелом вищого блага виступає Бог, формою повідомлення блага з боку Бога людині — одкровення, а засобом придбання благовоління Божого з боку людини вважається богослужіння. Таким чином, богослужіння становить нероздільну і суттєву частину релігії взагалі.

Старий Завіт

Релігія Старого Завіту суттєво відрізняється суворим монотеїзмом і моральним характером. У ній один Бог пред'являє високі моральні вимоги до людини, що відчуває свою гріховність і немічність перед суворістю закону і чекає позбавлення і Викупителя. Такий характер відбивається на богослужінні і обрядах старозавітної релігії — всі присвячувалося спогадами великих справ Бога, а жертва приносилася не тільки у знак подяки Богові за добро, але й у свідчення віри у прийдешнього Спасителя.

Зокрема, можна відрізнити періоди розвитку старозавітного богослужіння: за часів патріархальні і за часів підзаконні.

За часів патріархальні богослужіння складалося у жертвоприношеннях: «від плодів землі» (1 М. 4:3), «від своїх перворідних з отари» (1 М. 4:4), «з кожного чистого птаства» (1 М. 8:20). Молитва становила другу істотну частину патріархального богослужіння, а обрізання з часів Авраам а було необхідним знаком приналежності до вибраного народу Божого.

У часи під законні всі богослужіння й обряди були визначені законами Мойсея. Крім щоденного богослужіння в скрині, богослужіння здійснювались за визначеними обрядами також здійснювались в особливі дні — в суботу, на Пасху та свято Прісних хлібів (Опрісноків), П'ятидесятницю, свято Сурем, День Очищення, свято Наметів (Кучок), Новий місяць та Ювілей. Жертви були точно визначені за значенням і за обрядом їх вчинення, наприклад жертва за гріх, жертва про злочин, жертва мирна і дар безкровний. Була обрана також священна ієрархія з різними правами і обов'язками для здійснення богослужіння — великі ієреї, священники і Левіти.

Християнське богослужіння

Новозавітне богослужіння початково втримувало деякі форми старозавітного богослужіння, проте історичні обставини скоро змусили і християн з юдеїв абсолютно і у всьому відокремитися від синагоги. Перші християни запозичили від старозавітної Церкви час молитов щодня, свята Пасхи і П'ятидесятниці, однак надали їм нового змісту.

Основним змістом християнського культу стало спасіння світу через Христа і во Христі. Усі найважливіші богослужбові дії зосереджуються близько Тайнств, в яких християнин отримує дари Духа Божого, що зміцнюють і вирощує у духовному житті. Найбільше з цих Тайнств — Євхаристія, в якій вірні смакують від тіла і крові Боголюдини, з'єднуються з Ним і як би долучаються Його божественної істоти.

З розвитком науки і мистецтва богослужіння поступово були збагачені гімнами і молитвами; християнський зміст знайшов своє втілення у музиці і живопису, що стали також невід'ємною частиною богослужіння; благоустрій завдячує розвитку архітектури.

З плином часу, стилі церковної служби стали сильно відрізняються між собою, від католицького, православного, лютеранського і англіканського літургійного богослужіння до євангелічних традицій протестантів, служба у яких включає проповідання нехристиянам або неактивним християнам.

Східний обряд

У Церквах східного обряду (Греко-католицькі та православні церкви) Служба Божа відправляється згідно з текстом, авторство якого приписується св. Іоану Золотоустому, або текстом, що приписується св. Василію Великому. Найчастіше у церквах правиться Літургія св. Іоана Золотоустого. Літургія св. Василія Великого відправляється десять разів на рік: в усі неділі Великого Посту, в Великий Четвер і Велику Суботу, на навечір'я Різдва Христового і Богоявлення, а також у день св. Василія Великого. Тексти Божественної Літургії інших авторів практично не вживаються.

Західний обряд

У Церквах латинського обряду богослужіння зазвичай називають месою. В сучасній Католицькій церкві співіснують два чини меси: звичайна (або «післясоборна») і надзвичайна (іноді звана як «тридентська» або «класична»). Окрім цих двох чинів існують і інші літургійні обряди, що наслідують традиції місцевих громад чи монастирів. Літургія на основі римського обряду збереглася в Лютеранській та Англіканській церквах.

Богослужіння в Україні

В Україну літургійні пісні та читання св. Письма дійшли у 9-му столітті з Візантії у церковно-слов'янському перекладі з часів св. Кирила і Мефодія. Служби склалися також і в Україні, головно для прославлення місцевих святих: св. Покрови, Бориса і Гліба з 11 ст., Феодосія Печерського з 12 ст. та пізніші служби на честь св. Володимира Великого, княгині Ольги, Феодосія Углицького, Йосафата Кунцевича тощо. Служби святам вміщені у т. зв. Мінеях (на кожний день літургійного року), а великоднього циклу — у т. зв. Пріоді (пісна і цвітна Пріодь). Служби недільного циклу і т. зв. загальні служби вміщені в Осьмогласнику (Октоїху) та Загальній Мінеї.

